

En obelisks rejse: Fra Aswan til Piazza di San Giovanni in Laterano

Claus Glunk og Bonnie Hegner

Luftfoto af Lateranekomplekset og omegn¹

1. <https://www.google.dk/maps/@41.886982,12.5032881,958m/data=!3m1!1e3>

Ved San Giovanni in Lateranos sideindgang står verdens største obelisk fra oldtiden som et point de vue i skæringspunktet, hvor Via Merulana ned mod Santa Maria Maggiore og Via San Giovanni ned mod Colosseum møder hinanden. Det betyder, at den kan ses og beundres langvejs fra, når man kommer gående op til Laterankirken, Roms domkirke, som ligger på Caeliushøjen eller Monte Celio; oprindelig ægyptisk, og siden sen kejsertid beundret i Rom af såvel romere som tilrejsende. Kilder giver os mulighed for at følge obeliskens gennem ca. 3000 år fra Aswan i Ægypten til Lateranpladsen i Rom, og det er, hvad denne artikel vil gøre.

1. Brudt i Aswan i det 15. årh. f.Kr. og transporteret til og rejst i Karnak i beg. af det 14. årh. f.Kr.

De ældste obelisker i Ægypten blev brudt i Det Gamle Rige i det 3. årtusinde f.Kr. og opstillet i templerne, som ikke alene var boliger for gudens sjæl, men også symboliserede det sted, hvor skaberguden Atum havde sat sig ved verdens begyndelse. Stedet blev opfattet som en urhøj, der var dukket op af havet, og på denne urhøj stod en sten, som skaberguden sad på. De første obelisker var en stiliseret gengivelse af denne sten, lille og tyk, og den stod allerforrest i tempelgården.

Udover skaberguden var solguden Ra centrum for kulten, og disse to guder smeltede ofte sammen til en urgud Ra-Atum, hvis tempel stod i Heliopolis.

Efterhånden som templerne blev udbyggede, og pylonerne blev større og større, måtte obeliskerne følge med, da de ellers ville være for undselige, og de blev højere og slankere; men de udviklede sig også til stærke solsymboler, og i Det Nye Rige i 1551 - 1070 f.Kr. gav farao mange obeliskgaver til den fremmeste gud Amon-Ra og byggede nye templer til denne i Luxor og Karnak.^{2,3}

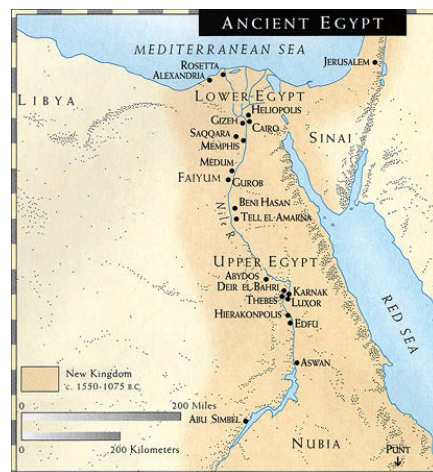
Sædvanligvis stod obeliskerne i par, men vi har kendskab til i hvert fald én soloobelisk, nemlig Tuthmosis III's 33 m høje monolit fra ca. 1425 f.Kr. Den blev udhugget i Aswan, hvor stenbruddet er af rosengranit, som består af rød feldtspat, kvarts og biotitglimmer.

2. Holm-Rasmussen, 1993 p. 88.

3. Manniche, 2013 p. 8ff.

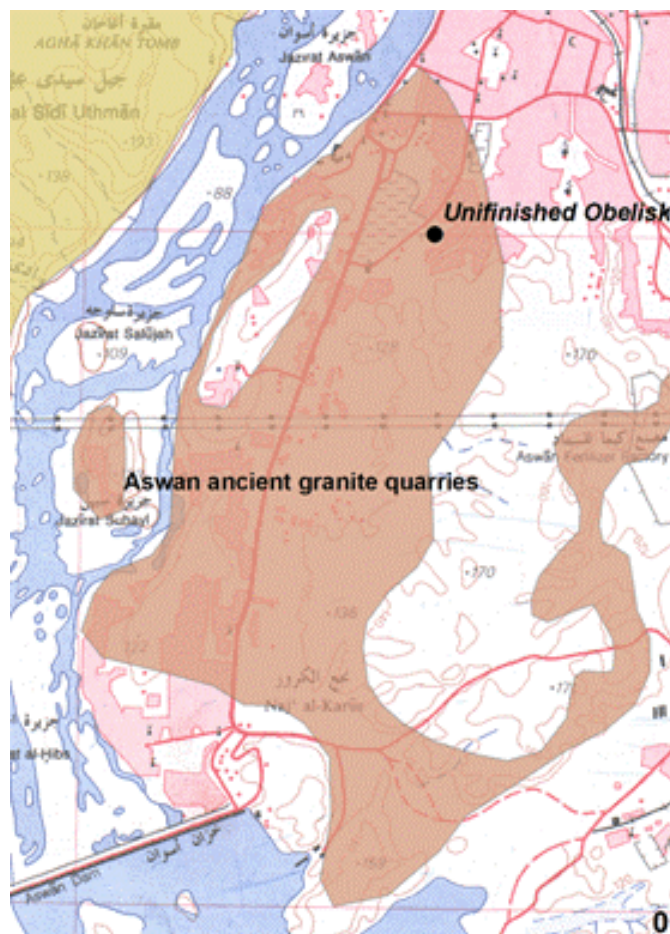
Den ufuldendte obelisk er den størst kendte obelisk og ligger i stenbruddet i Aswan. Den blev bestilt af Hatshepsut i første halvdel af det 15. årh. f.Kr. Da den næsten var brudt, er den knækket og derpå efterladt. Fundet af denne obelisk har bidraget til vores viden om, hvordan ægypterne skabte obelisker.⁴

Kort over Ægypten med Aswans og Karnaks placering.⁵

4. <https://ashtronort.files.wordpress.com/2014/03/unf-ob-larger.jpg>

5. <http://people.hsc.edu/faculty-staff/maryp/Core/mapAncEgypt.jpg>

Detailkort fra bruddet.⁶

Lidt om obelisker

Set fra en matematisk synsvinkel er en obelisk en pyramidestub med en lille pyramide, pyramidion, ovenpå. Der er yderligere det krav, at pyramidestubbens grundflade er et kvadrat, og at pyramidion har samme kantlængde som stubbens øverste kvadrat; der må altså ikke være en hylde, og den må ikke rage ud over. Der er ikke noget explicit krav til forholdet mellem kantlængderne foroven og forneden i pyramidestubben, men det varierer omkring 0,6, dvs. at den øverste kantlængde er ca. 60% af den nederste. For obeliskens samlede højde gælder dog, at bredden (og her menes nok den nederste kant-

6. http://www.egyptolog.dk/aspnet_client/Aswan/Aswan%20Stenbrud.htm

længde, da obeliskens ikke har en konstant bredde) skal være 10% af den samlede højde.⁷

For de fire obelisker, som vi har målt på, gælder

Peterspladsen:	11,0%
Lateranet:	9,4%
Piazza del Popolo:	11,0%
Piazza Minerva:	16,0%

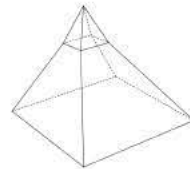
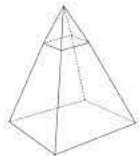
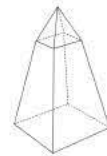
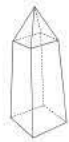
For de tre første obelisker, som er store, er betingelsen altså opfyldt, mens det ikke gælder for den sidste, som er lille.

Figuren viser de hjælpelinjer, som er lagt for at kunne beregne obeliskens mål, idet dens højde er kendt.

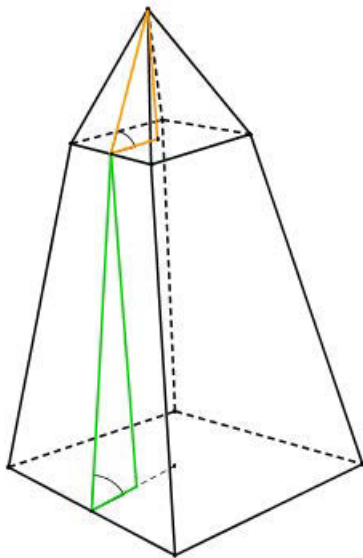
De tre svagt hældende streger cirka i midten af billedet er (dele af) romerske luftledninger ved Laterankirken og har ikke noget med obeliskens eller beregningerne at gøre, hvilket kan ses på det store billede. Obeliskens side skulle have været vinkelret på synslinjen, men det ses, at den er drejet en lille smule. Foto: Forfatterne.

7. <https://da.wikipedia.org/wiki/Obelisk>

Højden af pyramidion kan ikke være vilkårlig, hvis vi skal acceptere genstanden som en obelisk, jf. figurerne, men det har ikke været muligt at finde en betingelse for den. De to-tre første ville vi nok opfatte som obelisker, men den fjerde er det ikke. Den femte er en pyramide, og den sjette er helt ved siden af.

For de fire tidligere nævnte obelisker gælder for vinklen mellem en sideflade og vandret:

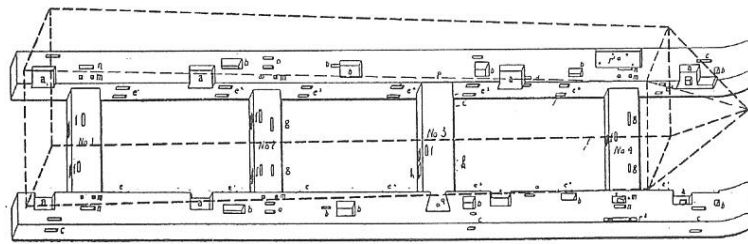
	Pyramidion Vinklen i den orange/gule trekant	Pyramidestubben Vinklen i den grønne trekant
Peterspladsen	50,8°	88,9°
Lateranet	68,9°	88,7°
Piazza del Popolo	60,8°	88,4°
Piazza Minerva	48,8°	88,3°

Transporten fra Aswan til Nilen

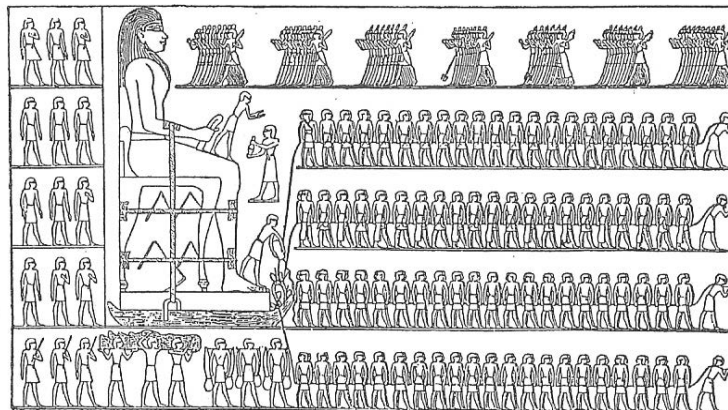
Efter brydningen skulle obeliskens transporteres fra bruddet til sit bestemmelsessted, ca. 225 km. Den sidste del af turen foregik ad Nilen, men først skulle den ned til floden. Vi har ingen kilder, der beskriver det, så der findes kun teorier:

Teori 1:

obeliskens er transporteret på en slæde og trukket ved menneskekraft med smøremiddel mellem slæde og underlag.

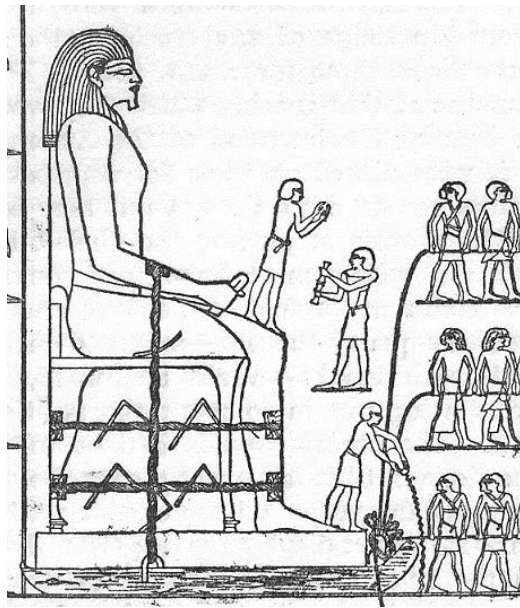
Billedet viser, hvordan en obelisk kan transporteres på en slæde.⁸

Transport af kæmpestatue under opbydelse af mange kræfter. Carl V. Sølvér mener, at manden på slæden smører mellem slæde og underlag, se udsnit af billedet nedenfor.⁹

8. Sølvér, 1943, p. 21.

9. Sølvér, 1943, p. 22.

Udsnit af billedet ovenfor. Det ses tydeligt, at manden på slæden hælder en væske ud foran slæden.¹⁰

Det er forholdsvis simpelt at beregne hvor mange mennesker, der skal til for at trække en slæde med en obelisk, der som solo-obelisken vejer ca. 470 ton.

Massen af obelisken kaldes $m = 470000$ kg, tyngdeaccelerationen g og friktionskoefficienten $\mu = 0,15$ (Sølvers værdi). Den kraft, som skal til for at holde slæden i gang, er så

$$F = \mu mg$$

og går vi ud fra, at hver mand kan trække svarende til 30 kg, giver det en trækraft på 30 kg gange tyngdeaccelerationen. Der skal derfor gælde:

$$(\text{Antal personer}) \cdot 30 \text{ kg} \cdot g = \mu \cdot m \cdot g$$

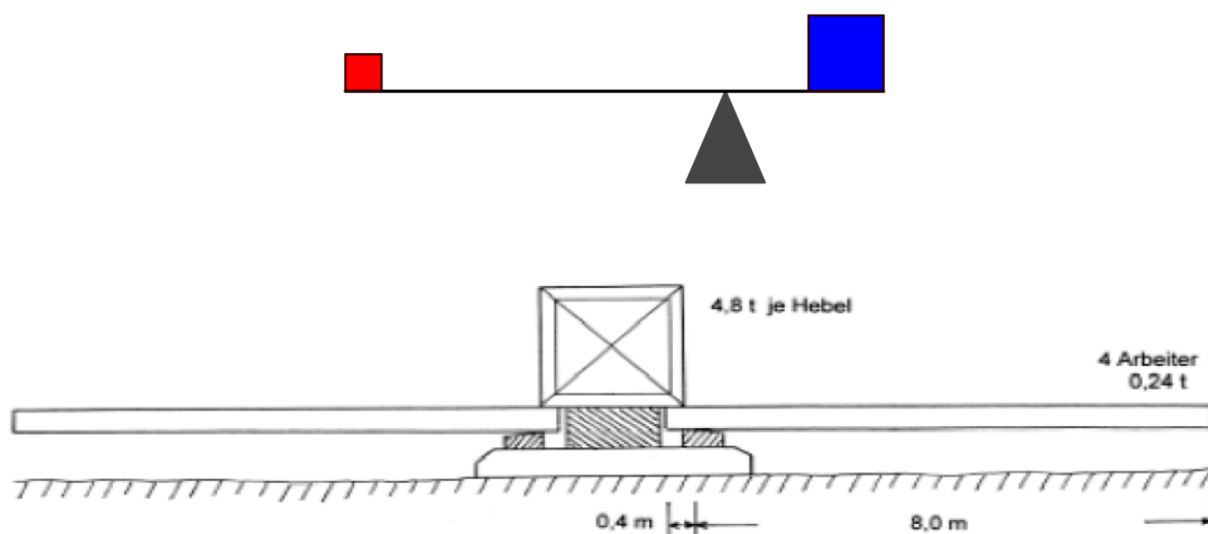
Løses ligningen, fås 2350 personer.

Det kræver således et stort opbud af mennesker at bruge en slæde til transport over land.

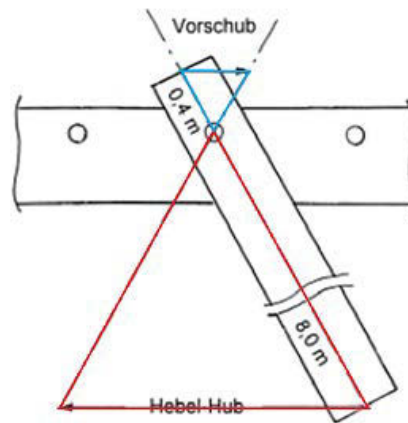
10. Engelbach, 1923, p. 59.

Teori 2:

en art "roning på land", som bruger vægtstænger, se figureerne. i forestiller os, at de to lodder, det røde og det blå, ikke vejer det samme, og at det store blå vejer mere end det lille røde, og at deres afstande til omdrejningspunktet ved den sorte spids er henholdsvis 800 cm og 40 cm, dvs. 20:1. Når de to lodder er i balance, vil produktet af det ene lods masse og dets afstand til omdrejningspunktet være det samme som produktet af det andet lods masse og dets afstand til omdrejningspunktet. Da den ene afstand (den røde) er 20 gange større end den anden, betyder det, at der vil være ligevægt, når det røde lod blot vejer en tyvendedel af det blå. En nedadrettet kraft ved det røde lod vil derfor resultere i en 20 gange større opadrettet kraft ved det blå lod, så hvis man blot sætter sig ved det røde lod, og man vejer 65 kg, vil det give en kraft svarende til 1300 kg ved det blå.¹¹

11. Efter Wirsching, 2007, p. 21.

Fire personer kan derfor "løfte" $4 \cdot 1300 \text{ kg} = 5200 \text{ kg} = 5,2 \text{ ton}$, og er der et hold på hver side af obelirken, svarer den samlede opadrettede kraft derfor til 10,4 ton.

Antages obelirkens masse at være jævnt fordelt over dens længde (det er den ikke), og regner vi med en masse på 470 ton og en længde på 32 m, giver det knap 15 ton/m, som giver ca. 1,5 hold pr meter.

Af figuren ses, at fordelingen ved at kunne løfte meget store masser, modsvares af en ulempe ved, at det går langsomt, nemlig fordi den røde og den blå trekant er ligedannede, er forholdet mellem enslyggende sider det samme.

Regner vi med, at mandskabet bevæger sig 8 m pr. løft, vil obelirken bevæge sig 20 gange kortere, altså 40 cm og antages det, at der kan foretages et løft pr. minut, er farten således $40 \text{ cm/min} = 24 \text{ m/h}$, og regnes med en 10 timers arbejdsdag, bliver det 240 m/dag.

Et af problemerne med denne metode er, at obelirken skal være hævet en smule, for at man kan få løftestænger ind under den; der skal altså laves en skinne eller tracé en smule smallere end obelirken hele vejen fra stenbruddet til Nilen. Et gevaldigt arbejde som ganske vist kan genbruges.

Teori 3:

En tredje teori udnytter vands opdrift: der graves en kanal til obelirken, som oversvømmes, og et skib lastet svarende til godt og vel obelirkens masse uden opdrift flådes henover den; obelirken fastgøres til skibet, som derefter losses. Således lettet for den ene byrde, nemlig lasten, vil skibet nu hæve obelirken, fordi der også er en opdrift på

obelisken, som derefter kan trækkes ned til floden. Denne metode kræver ikke mange mennesker.

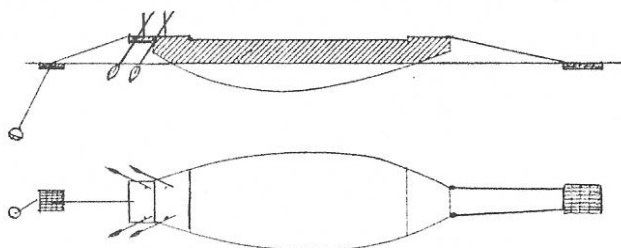
Teori 4:

En variant af teori 3 er at flåde skibet ind under obelisken, lette det for sin last, og når skibet hæves i vandet, tager det obelisken med, som på denne måde bliver bragt ombord på skibet. Denne metode kræver heller ikke mange mennesker.

På https://www.youtube.com/watch?v=jMlnCgz_Czk kan man se, hvorledes det principielt kan gøres.

Transport ad Nilen

En teori for transporten ad floden udnytter, at strømmen i en flod går ned ad floden, for Nilens vedkommende flyder den altså mod nord. Der var derfor ikke behov for anden drivkraft end den naturlige strøm. Dog kunne der være en nordenvind, som ville bremse skibet, så for at modvirke denne effekt satte man en plade af træ foran skibet. Fordi pladen lå i vandoverfladen, blev den ikke påvirket af vinden, men kun af strømmen, og den fungerede således som trækraft. For at holde kursen satte man et drivanker på skibet, så det ikke drev på tværs af floden:¹²

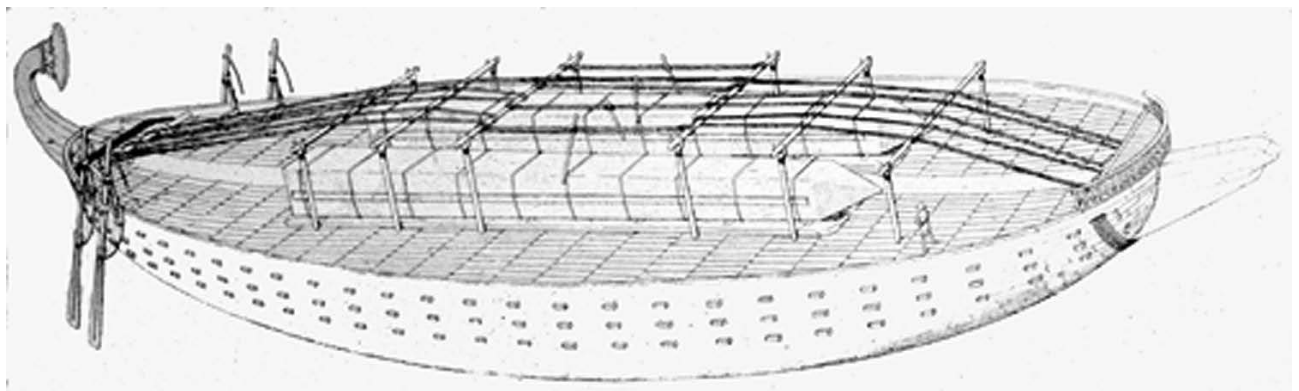

Princip i fremdrift og styring.

12. Wirsching, 2007, p. 35.

Selve obeliskskibet er der stor uenighed om. Flest vil placere obelisken eller obeliskerne på skibets dæk i forlængelse af hinanden eller ved siden af hinanden, hvis der var to. Et overbevisende argument er, at obelisken, og nu taler vi kun om én, blev transporteret neddykket for at udnytte vandets opdrift, selv om de største obelisker var mere end tre meter brede og derfor ikke kunne være fuldstændigt neddykkede og derfor heller ikke udnytte opdriften fra vandet fuldt ud.¹³

For dog at få et indtryk af, hvor meget opdriften betyder, vil vi se på solo-obelisken: Den fylder 177 m³ og vil derfor i fuldt neddykket stand fortrænge 177m³ vand, som vejer 177 ton. Obelisken får derfor en opdrift, som er ligeså stor, altså 177 ton, så i stedet for at skulle bære de ca. 470 ton, som obelisken vejer i luft, kan obeliskskibet nøjes med 470 ton – 177 ton = 293 ton.

Obeliskskib med to obelisker ved siden af hinanden.¹⁴

En anden teori er, at der lå to obelisker ved siden af hinanden på skibet, som vist på billedet, og at billedet af Hatshepsuts obeliskskib med to obelisker i forlængelse af hinanden blot viser, at der var to, og ikke hvordan de var placeret.¹⁵

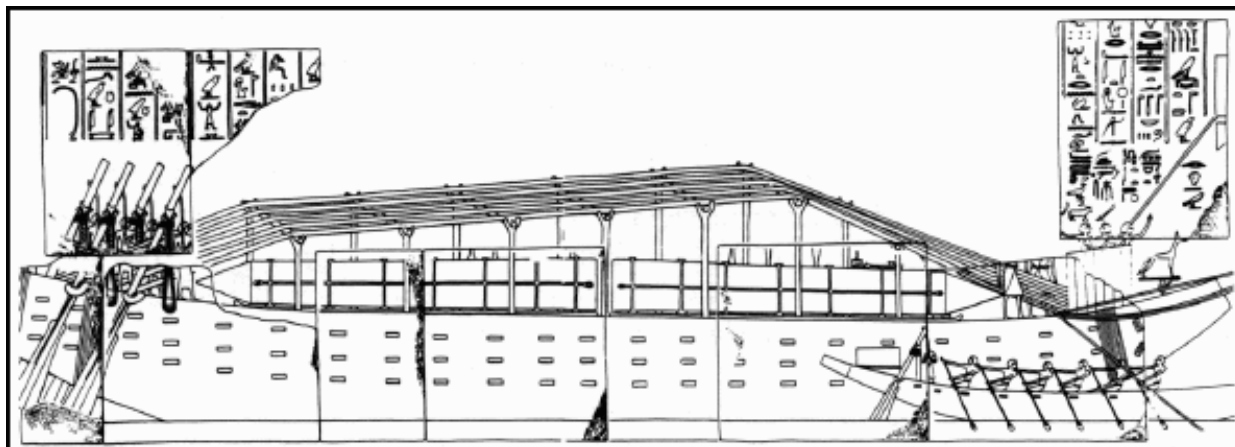
13. Wirsching, 2007 p. 42ff.

14. <http://www.catchpenny.org/images/move0.gif>

15. Der anes en tendens til, at forfattere benytter sig af vidtstrakt tolkning af billeder, således at et billede viser virkeligheden, hvis det stemmer overens med deres teori, men ikke i de tilfælde hvor de er uenige i sådanne tilfælde viser et billede kun et princip.

Et argument imod denne teori er de forskellige typer af vanskeligheder med at få dem ombord; det vil være meget vanskeligt at sikre balancen i skibet, også selv om der bruges ballast.

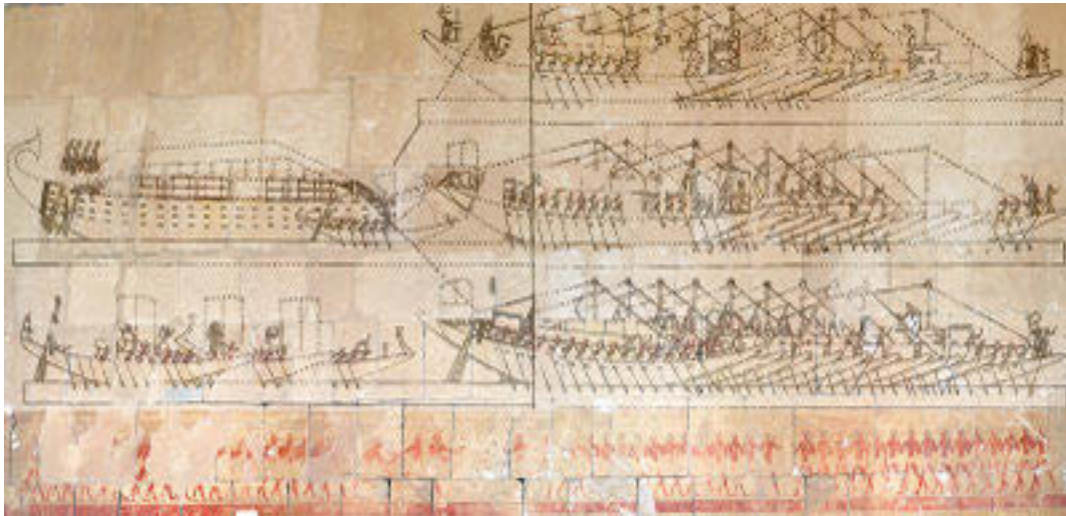
En løsning på det problem kunne være at bygge skibet ved floden, mens vandstanden er lav, trække obeliskerne på skibet ved hjælp af slæder (som også kan ses på billedet) og vente på, at Nilens vande stiger.

Billede af Hatshepsuts obeliskskib fra hendes gravkammer i Deir el-Bahri.¹⁶

Hvad selve sejladsen angår, er det tilsyneladende kun sømanden Carl V. Sølvér, som har blik for, at skibet kan gå på grund, for han påpeger, at der er mange sandbanker, og at en grundstødning med et så tungt lastet skib skal/bør undgås, fordi det vil være umuligt at bringe det flot igen. Derfor må der have været udsat skibe et stykke foran obeliskskibet, som bl.a. holder øje med sådanne sandbanker, og han henviser til et billede fundet i Deir el-Bahri:

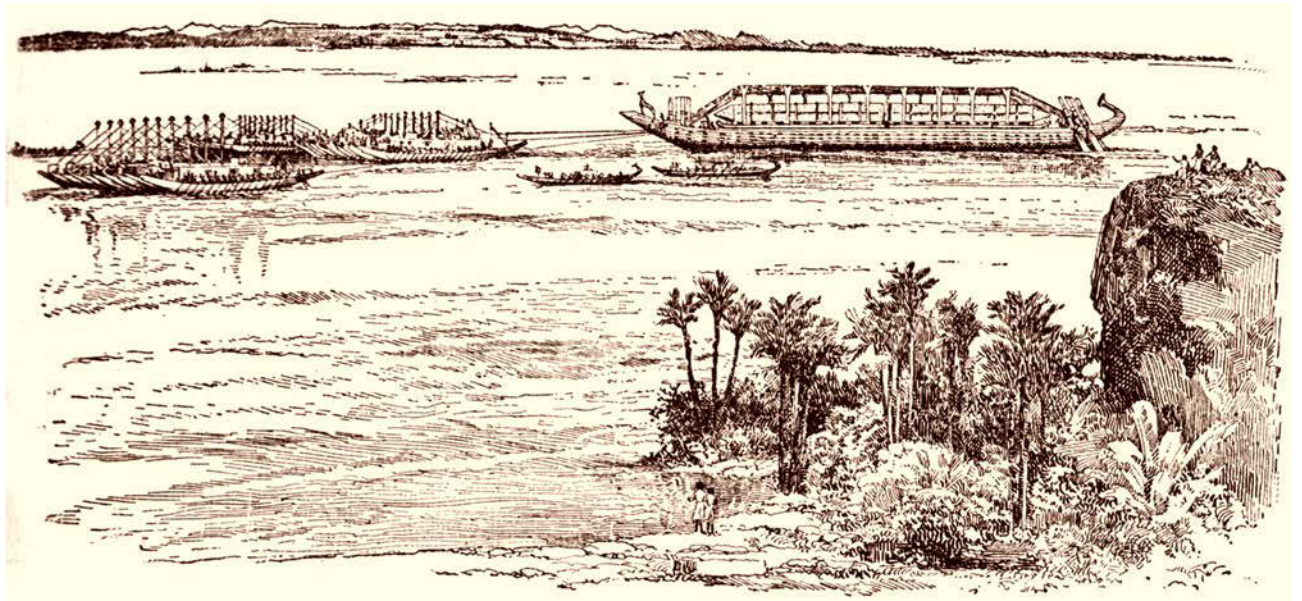
16. Wirsching, 2007, p. 23.

Billede af Hatshepsuts obeliskskib fra hendes gravkammer, hvor de tre rækker slæbebåde kan ses.¹⁷

Carl V. Sølvér var selv ude for adskillige grundstødninger på sin sejlads fra Nildeltaet til Aswan. Siden 1930'erne, hvor han sejlede, er den nye og meget store Aswandæmning blevet bygget, og den enorme Nassersø opstået. Det betyder, at ganske meget af det sand og den slam, som tidligere blev aflejret (ca. 100 mio. ton årligt) på vej mod Middelhavet, nu aflejres i Nassersøen, og at der derfor ikke er ligeså store dele af Nilen med grundt vand. Det kunne forklare, hvorfor Armin Wirsching ikke nævner det som et problem, man bør tage højde for, når man vil forklare, hvorledes transporten af obelisker foregik. Det viser sig i øvrigt, at det manglende sediment i floden bevirker en øget erosion nord for dæmningen, så der sker altså en (delvis) kompensation. Hvor meget af dette sediment der aflejres undervejs til Middelhavet, og derfor kan skabe grundt vand, har vi ikke fundet tal for. Carl V. Sølvér nævner også, at man formodentlig transporterede obeliskerne, mens Nilens vand steg, hvilket dels mindsker risikoen for grundstødning, og dels øger strømmen nordpå, og således hjælper med til at gøre sejladsen lettere.

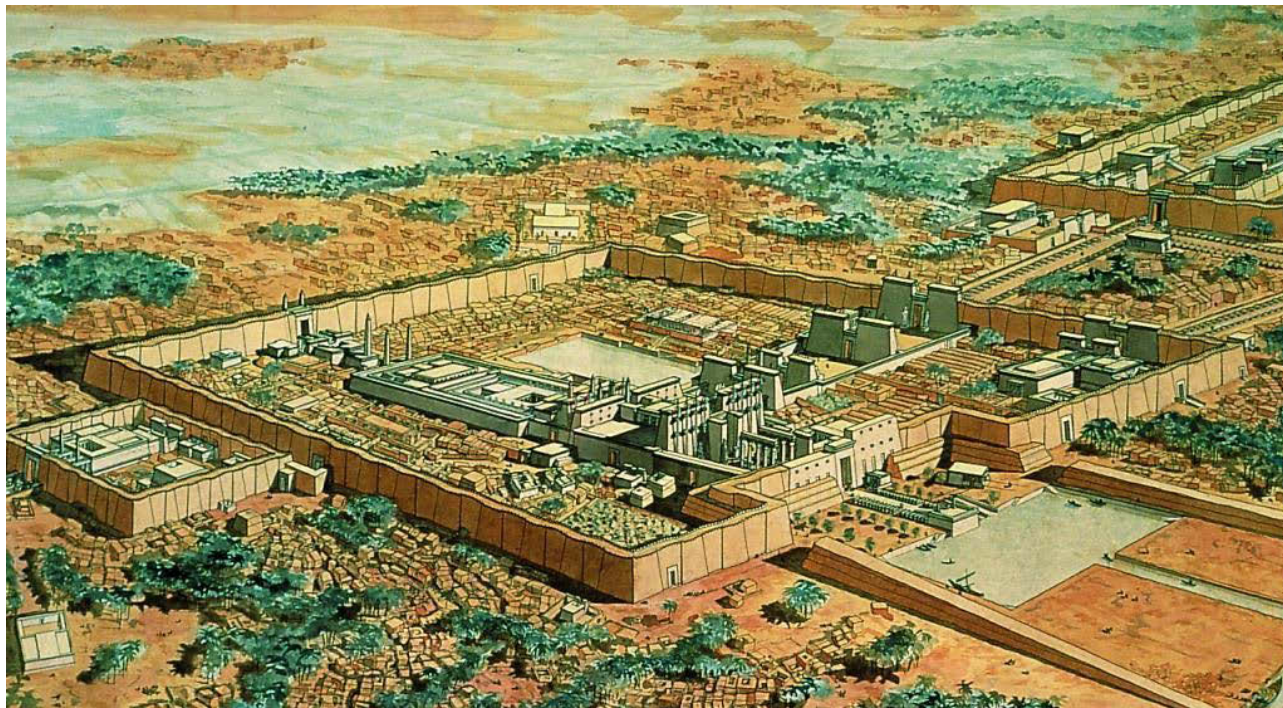
17. https://www.google.dk/search?q=hatschepsut&espv=2&biw=1920&bih=1027&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiorj8tL-HKAhVBCCwKHb9kC7UQ_AUIBigB#tbn=isch&q=hatschepsut+deir+el+bahri+obelisc&imgc=WxzmAeS9KRdxtM%3A

Tegningen viser Hatshepsuts skib med to obelisker fra bog af James Henry Breasted; her er opfattelsen altså, at obeliskerne lå i forlængelse af hinanden¹⁸

18. <http://www.dabar.org/breasted/SECTION-9/P83-BREASTED.html>

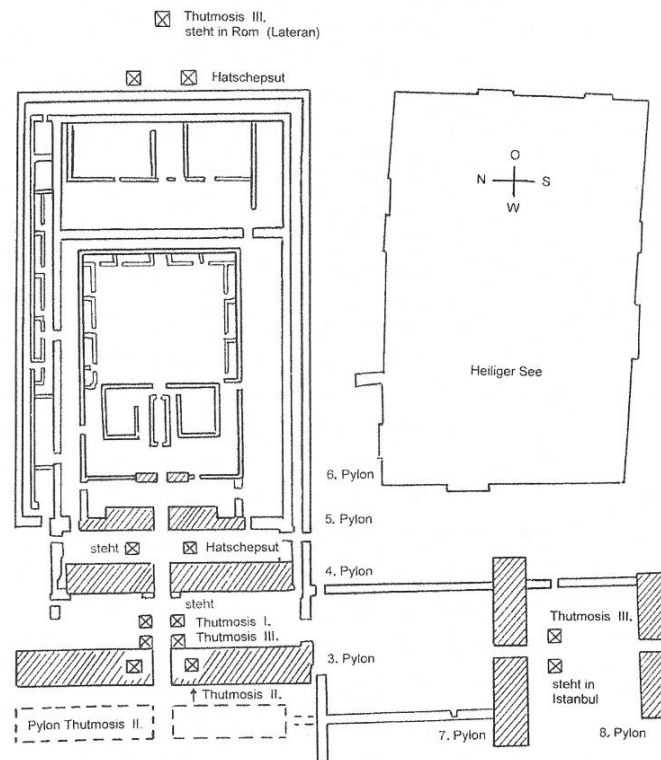
Opsætningen i Karnak

Karnak. Rekonstruktion af tempelområdet set fra NV. I midten ligger templet for Amon-Ra, med solo-obelisken opsat ved Hatshepsuts to obelisker ved den østlige indgang til Amon-Ras tempel: nordsiden.^{19, 20}

19. <http://discoveringegypt.com/karnak-temple/>

20. http://www.denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Religion_og_mystik/Egyptisk_religion/Karnak

Templet i Karnak. Lateranobelisken ses øverst på planen.²¹

Man formoder, at Tuthmosis III døde, inden solo-obelisken blev færdigudsmykket og rejst, men hans barnebarn Tuthmosis IV fik den gjort færdig og opstillet ved bedstefaderens jubilæumstempel ved siden af Amon-Ras tempel i Karnak.

Dog er der en indskrift på sydsiden, der lader Tuthmosis III tale, så to muligheder står åbne: enten fik han den skrevet inden sin død, eller også har Tuthmosis IV ladet farfaderen tale post mortem. Indskriften bekræfter, at solo-obelisken var tænkt som noget unikt:

“Horus: Stærke tyr, der viser sig i Theben. De To Herskerinder: Han med det varige kongedømme som Ra på himlen. Guldhorus: Han med de hellige tilsynekomster, mægtig af styrke.

21. Wirsching, 2007, p. 9.

Konge af Øvre- og Nedreægypten: Menkheperra Setepenra. Søn af Ra: Tuthmosis med den skønne skikkelse. Han gjorde som monument for sin far Amon-Ra, herre over De To Landes troner, at rejse for ham en enkelt obelisk i templets forgård nær Karnak som en første gang man rejste en enkelt obelisk i Theben, så at han (Amon) kan gøre at give liv.”²²

(Oversættelse: Lise Manniche)

På obeliskens sydside til venstre beskriver Tuthmosis IV dens færdiggørelse:

“Kongen over Øvre- og Nedreægypten, herre over ritualer: Menkheprura, skabt af Ra, elsket af Amon-Ra. Se, Hans Majestæt aktiverede denne meget store solo-obelisk, den som hans (far)fader, kongen af Øvre- og Nedreægypten Menkheperra (Tutmosis III) havde bragt hjem, efter at Hans Majestæt havde fundet denne obelisk liggende i fulde 35 år på siden i hænderne på håndværkere på den sydlige del af Karnak. Så havde min far (Amon) befalet, at jeg skulle rejse den. Jeg er sønnen, der hævner sin far...”²³

(Oversættelse: Lise Manniche)

Tuthmosis IV døde i 1391 f.Kr., så obeliskens blev senest rejst 1392/91 f.Kr. Under Ramses II (1279 - 1213 f.Kr.) blev den flyttet mod øst for at indgå i kulten til den opgående sol, og det var her, at Augustus så den og ønskede den bragt til Rom. Det kom den også, men først små 400 år senere. Augustus måtte nemlig erkende, at opgaven var for stor, der var for mange tekniske vanskeligheder, og samtidig blev han advaret imod at profanere obeliskens, for som historikeren Ammianus Marcellinus²⁴ skriver:

“..cum Octavianus Augustus obeliscos duos ab Heliopolitana civitate transtulisset Aegyptia, quorum unus in Circo maximo, alter in Campo locatus est Martio, hunc recens advectum difficultate magnitudinis territus nec contrectare ausus est nec movere, discant qui ignorant, veterem principem translatis aliquibus hunc intactum ideo praeterisse, quod Deo Soli speciali munere dedicatus fixusque intra ambitiosi templi delubra, quae contingi non poterant, tamquam apex omnium eminebat.”²⁵

22. Manniche, 2013 p. 232.

23. Manniche, 2013 p. 234.

24. Ammianus Marcellinus (325/330 – 391?) var græker, men kom til Rom i 380'erne, hvor han på latin skrev *Res Gestae Libri XXXI*, hvor kun de sidste 18 bøger er overleveret.

25. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Ammian/17*.html

“..at dengang kejser Oktavianus førte de to obelisker over fra den ægyptiske stad Heliopolis - de to, hvoraf den ene står opstillet i den store rendebane, den anden på Marsmarken - havde han af frygt for de mange vanskeligheder, dens størrelse ville volde, ikke vovet at røre ved eller flytte fra sin plads denne, som her tales om, og som først i nyere tid er ført over. Men dertil vil jeg bemærke for deres skyld, som endnu ikke véd det, at når den omtalte kejser førte de to andre over, men lod denne urørt, da var grunden den, at den særskilt var indviet som tempelgave til solguden, og at den stod i forgården til et storartet tempel, som man ikke vel kunne lægge hånd på, hvor den ragede frem som kronen for alle de andre.”

(Oversættelse: V.Ullmann: *Femogtyve år af ROMS HISTORIE i det fjerde årh. e.Kr., Syttende bog 4, 12.* København 1877 p. 164)

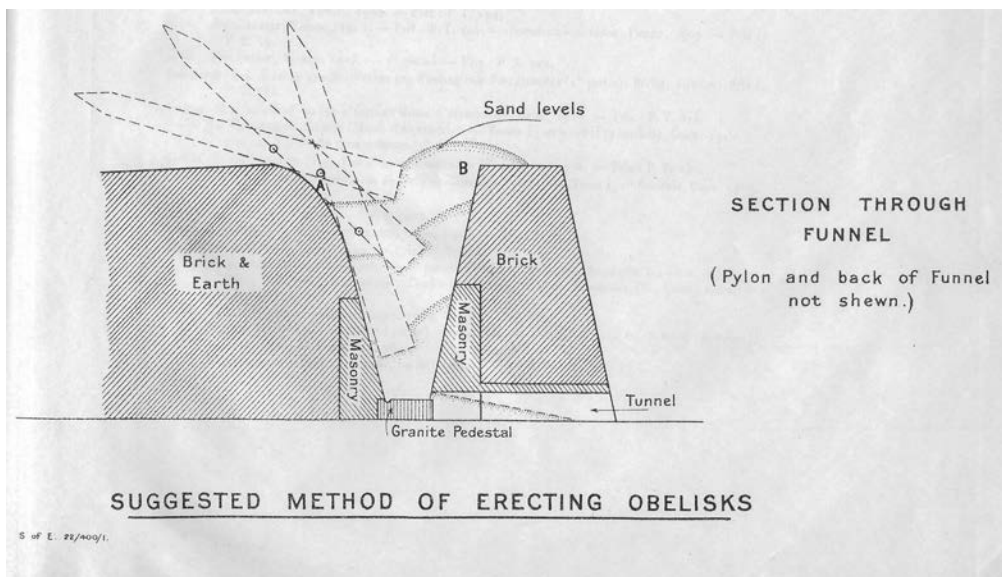
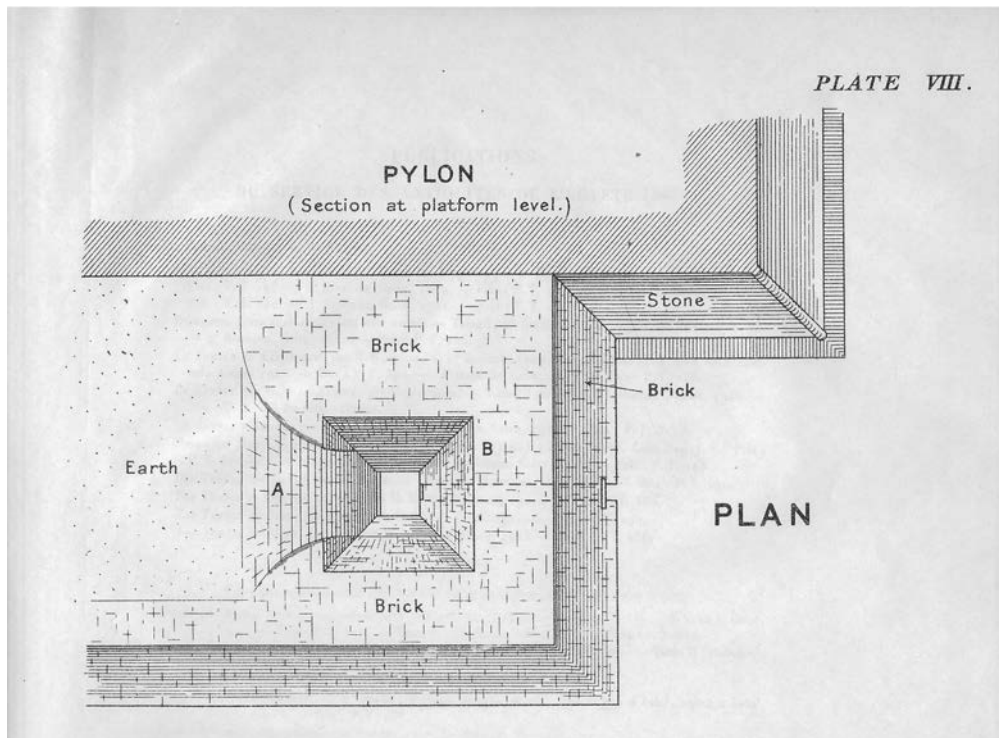
Det er altså den ene af de to obelisker, som Augustus fik transporteret til Rom og opstillet på Cirkus Maximus, som senere, da solo-obelisken blev opstillet ved siden af den, fik tilnavnene “den gamle”, “den lille”, “Augustus-obelisken” og i vor tid “Flaminio-obelisken”.

Ved ankomsten til bestemmelsesstedet i Karnak skulle den rejses. Heller ikke her findes der sikker viden om, hvordan det foregik, men der er adskillige teorier. De fleste er varianter af, at obelisken via en menneskeskabt rende, som skulle styre den, gled ned på fundamentet og trukket det sidste stykke til lodret ved menneskekraft. Billederne viser forskellige forslag.

De følgende billeder viser princippet og et modelforsøg:²⁶

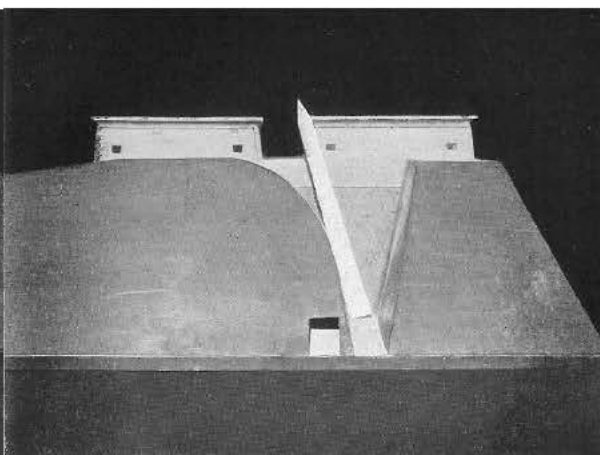
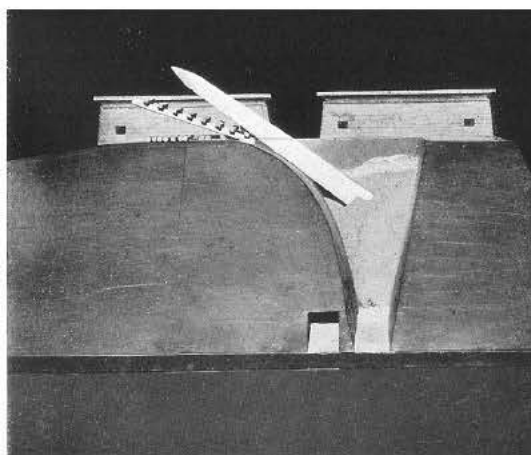
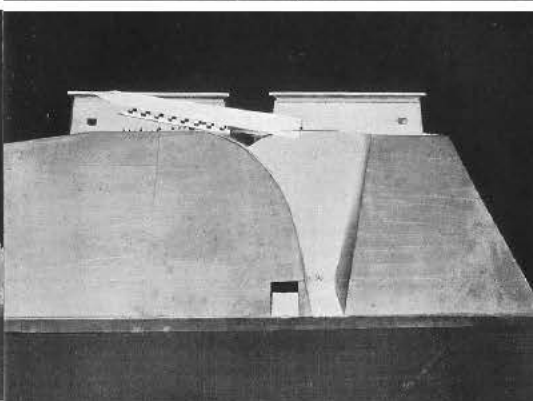
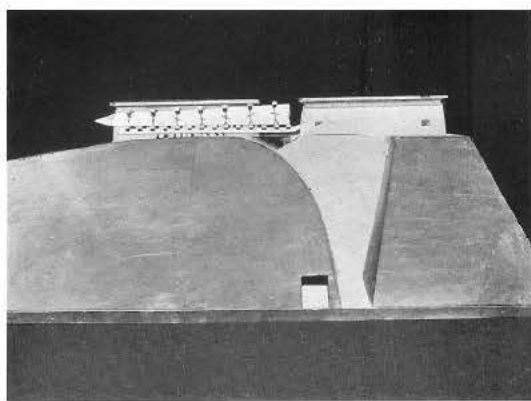
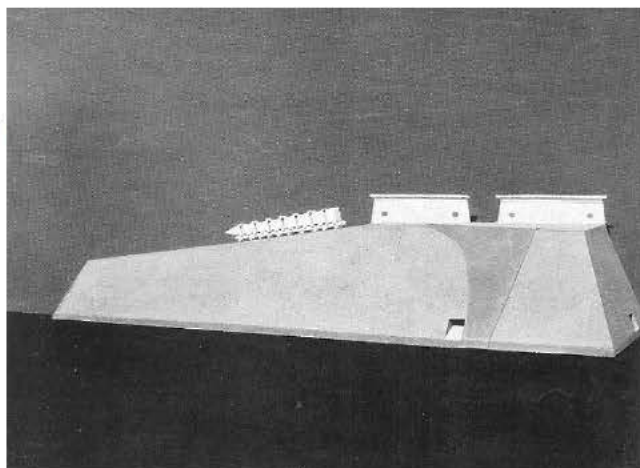
26. Engelbach, R: *The Problem of the Obelisks*. London 1923, p. 70ff.

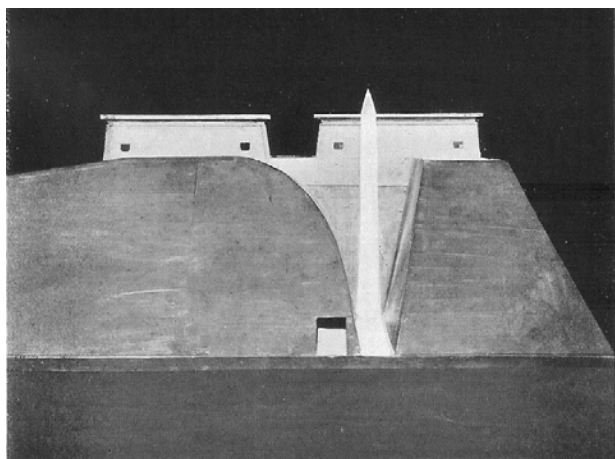
Princippet:

Modelforsøget:

Som vist på billederne på foregående side forestiller man sig bygget en tragtformet skakt fyldt med sand, hvis nedre del består af murværk, så der er styr på, hvor obeliskens befunder sig. Obeliskens trækkes på en slæde hen til tragten, som tømmes for sand gennem en åbning forneden. Efterhånden som sandet løber ud, vil obeliskens langsomt glide ned på sin sokkel og samtidig blive rejst. Det sidste stykke til lodret forestiller man sig gjort med tovværk og muskelkraft.

I modsætning hertil går en anden teori ud på, at der blev bygget en tresidet mur om stedet, hvor obeliskens skulle rejses, og at den blev rejst i to tempi ved hjælp af tovværk og store lodder i form af kvadre af granit, se figurer.²⁷

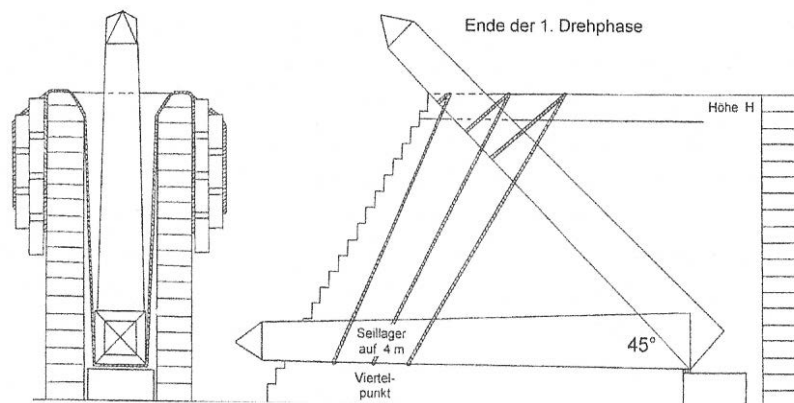
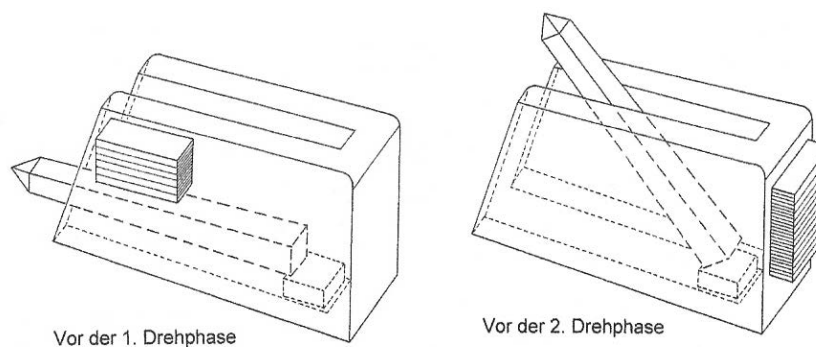

Bild 36 Die Schlitzkammer-Methode: 1. Drehphase

27. Wirsching, Armin: *Obeliskens transportieren und aufrichten in Ägypten und in Rom*. 2007, p. 57ff.

2. Transporteret fra Karnak til Alexandria i beg. af det 4. årh. e.Kr.

I 330 grundlagde kejser Konstantin den Store sin nye hovedstad Konstantinopel. Byen skulle på en og samme tid være kristenhedens og kejsermagtens centrum. Der blev anlagt en stor hippodrom over for kejserpaladset, og Konstantin ønskede, at den store solo-obelisk fra Karnak skulle stå på spinaen, så han beordrede obeliskens taget ned, og den blev derefter transporteret til Alexandria, en tur på ca. 1000 km, hvor den lå og ventede på, at man fik bygget et skib, der kunne sejle den til Konstantinopel. I mellemtiden døde Konstantin i 337, og planerne blev stoppet.

Gaius Plinius Secundus

En vigtig kilde til obelisktransport i tidlig kejsertid er Gaius Plinius Secundus (23 e.Kr. - 79). I *Naturalis Historia* Bog XXXVI, 15 om sten beskriver han såvel flod- som Middelhavstransport:

“67 sunt et alii duo, unus a Zmarre positus, alter a Phio sine notis, quadragenum octonum cubitorum. Alexandriae statuit unum Ptolemaeus Philadelphus octoginta cubitorum. exciderat eum Necthebis rex purum, maiusque opus in devehendo statuendove inventum est quam in excidendo. a Satyro architecto aliqui devectum tradunt rate, Callixenus a Phoenice, fossa perducto usque ad iacentem obeliscum Nilo, 68 navesque duas in latitudinem patulas pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas ita, ut subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis utrimque; postea egestis laterculis adlevatas naves excepisse onus; statutum autem in sex talis e monte eodem, et artificem donatum talentis L. hic fuit in Arsioneo positus a rege supra dicto munus amoris, coniuge eademque sorore Arsinoe. 69 inde cum navalibus incommodum Maximus quidam praefectus Aegypti transtulit in forum, reciso cacumine, dum vult fastigium addere auratum, quod postea omisit. et alii duo sunt Alexandriae ad portum in Caesaris templo, quos excidit Mesphe rex, quadragenum binum cubitorum.

Super omnia accessit difficultas mari Romam devehendi, spectatis admodum navibus.”²⁸

(*Naturalis Historia Liber XXXVI. 15, 64-69*)

28. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Pliny_the_Elder/36*.htm

67 Der er andre to obelisker her. Den ene er rejst af Zmarres, den anden af Pthius. De er uden inskriptioner og måler hver især 48 alen. I Alexandria anbragte Ptolemaeus Philadelphus en på 80 alen. Kong Necthebis havde ladet den udhugge uden udsmykning (indskrift), og der viste sig at være et større arbejde forbundet med at føre den til sit bestemmelsessted og rejse den dér end med at hugge den ud. Nogle fortæller, at den blev transporteret på en tømmerflåde på foranledning af arkitekten Satyrus, hvorimod Callixenus beretter, at Phoenix stod for transporten: Ved en kanal var Nilen blevet ledt helt hen til den liggende obelisk, 68 og to ekstra brede skibe var blevet lastet med stykker på en fod af samme sten som obeliskens, indtil man ved udmåling nåede en mængde, der var den dobbelte af obeliskens og dermed havde den dobbelte vægt. Herved kunne skibene gå ind under obeliskens, der hang med en ende på hver bred. Så blev stenblokkene udlosset, og skibene hævede sig og modtog deres last. Den blev opstillet på seks granittrænger fra det gamle brud, og opfinderen af systemet modtog 50 talenter. Obeliskens var af ovennævnte konge blevet anbragt i Arsinoeum som et udtryk for den kærlighed, som han nærede til sin hustru og søster Arsinoe. 69 Da den senere lå i vejen for skibsværfterne, flyttede en person ved navn Maximus, der var præfekt i Ægypten, den hen på torvet efter at have ladet spidsen skære af, som han ville erstatte med en forgyldt top, hvad han senere opgav. Der er andre to obelisker i Alexandria ved havnen ved Caesartemplet, som kong Mesphres har ladet udhugge. De måler 42 alen.²⁹

29. Isager, Jacob : *Græsk-romersk kunsthistorie. Marmorskulptur og arkitektur. Stenarternes natur.* Odense Universitet 1979, p. 53-59.

3. Transporteret fra Alexandria til Rom og rejst på Cirkus Maximus i

357

Download from
Dreamstime.com

This watermarked comp image is for previewing purposes only.

ID 34411388

Milosk50 | Dreamstime.com

Denne mosaik er fra Villa Romana del Casale ved Piazza Armerina på Sicilien. Villaen er bygget i de første årtier af det 4. århundrede, og mosaikken viser en væddeløbsscene, sandsynligvis på Cirkus Maximus. Hvis mosaikkerne er samtidig med villaens opførelse, må det være "Augustus-obelisken", der henvises til, men hvis mosaikkerne her er lagt efter år 357, kunne det godt være solo-obelisken, som man har refereret til.³⁰

30. <http://www.dreamstime.com/photos-images/mosaics-villa-romana-del-casale.html#details34411388>

Også transporten over Middelhavet beskrives af Gaius Plinius Secundus, men desværre uden tekniske detaljer:

“70 divus Augustus eam, quae priorem advexerat, miraculi gratia Puteolis perpetuis navalibus dicaverat; incendio consumpta ea est. divus Claudius aliquot per annos ad-servatam, qua C. Caesar inportaverat, omnibus quae umquam in mari visa sunt mirabiliorem, in ipsa turribus Puteolis e pulvere exaedificatis, perductam Ostiam portus gratia mersit. alia ex hoc cura navium, quae Tiberi subvehant, quo experimento patuit non minus aquarum huic amni esse quam Nilo.”

(*Naturalis Historia Liber XXXVI. 15, 70-74*)

“70 Frem for alt kom der problemerne vedrørende transporten af obelisker over havet til Rom, og de skibe, der anvendtes, var store attraktioner. Det skib, der havde transporteret den første (af to obelisker), lod divus Augustus indvie og opstille i tørdok i Puteoli, som mindesmærke over den mirakuløse bedrift. Det blev ødelagt af brand.

“Det skib, som Gaius Caesar (Caligula) havde brugt til transport af en obelisk, blev anset for det mest fantastiske, man nogensinde havde set på havet, og blev bevaret gennem flere år; I Puteoli blev der bygget møler i form af tårne (?) (cf. 16,202) af cement på det, men divus Claudius lod det føre til Ostia, hvor han lod det sænke som et led i havnebyggeriet.

En anden vanskelighed var at få skibe, der kunne føre dem op ad Tiberen, men man gjorde den erfaring, at denne flod var lige så dyb som Nilen.”³¹

Så der er vide muligheder for at gætte på, hvordan de søgående skibe har været konstruerede og set ud. En mulighed har været at lade obelirken være under vand på samme måde som ved flodtransporten, altså ophængt mellem to skibe, hvad vi i vore dage ville kalde en katamaran. Da der her er tale om Middelhavet, er der ingen problemer med at fragte obelirken fuldt neddykket. Som drivkraft tænker man sig en trireme, og den samlede enhed bestående af triremen og katamaranen beklædt med træ, så den udgjorde et hele.³²

31. Isager, 1979 p. 53-59.

32. Wirsching, 2007, p. 82.

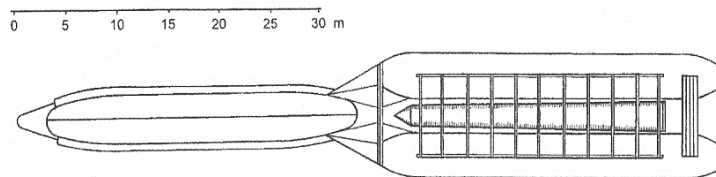

Bild 52 Das römische Obeliskenschiff – rekonstruiert als Doppelschiff

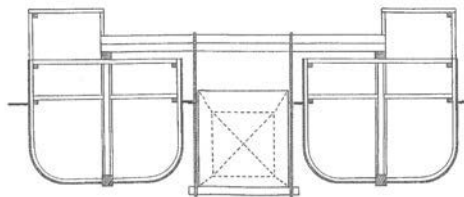

Bild 51 Die Trireme mit fülligem Querschnitt (Morrison, 102)

Ammianus Marcellinus

I 380erne sad den græske historieskriver Ammianus Marcellinus i Rom og skrev *Rerum Gestarum libri qui supersunt/Res Gestae* om Roms historie i 4. århundrede. Han skrev 31 bøger, hvoraf de sidste 18 er overleveret. Det er 25-30 år efter solo-obeliskens ankomst til Rom, så man kan nok gå ud fra, at han kan have talt med øjenvidner til transporten og opsætningen af obeliskens. I Bog XVII 4, 13-17 skriver han:

“13 Verum Constantinus id parvi ducens,³³ avulsam hanc molem sedibus suis nihilque committere in religionem recte existimans, si ablatum uno templo miraculum Romae sacraret, id est in templo mundi totius, iacere diu perpessus est, dum translationi parentur utilia. Quo convecto per alveum Nili proiectoque Alexandriae, navis amplitudinis antehac inusitatae aedificata est sub trecentis remigibus agitanda. 14 Quibus ita provisus digressoque vita principe memorato urgens effectus intepuit, tandemque sero inpositus navi per maria fluentaque Tibridis velut paventis ne, quod paene ignotus miserat Nilus, ipse parum sub meatus sui discrimine moenibus alumnis inferret, defertur in vicum Alexandri, tertio lapide ab urbe seiunctum. Unde chamulcis inpositus tractusque lenius per Ostiensem portam piscinamque publicam Circo inlatus est maximo. 15 Sola post haec restabat erectio, quae vix aut ne vix quidem sperabatur posse conpleri: digestisque ad perpendicularum altis trabibus, ut machinarum cerneret nemos, innectuntur vasti funes et longi ad speciem multiplicium liciorum caelum densitate nimia subtexentes. Quibus conligatus mons ipse effigatus scriptilibus elementis, paulatimque in arduum per inane protentus, diu pensilis, hominum milibus multis tamquam molendinarias rotantibus metas, cavea locatur in media eique

33. Se ovenfor Ammianus Marcellinus XVII, 4,12.

sphaera superponitur ahenea aureis lamminis nitens, qua confestim vi ignis divini contacta ideoque sublata facis imitamentum infigitur aereum, itidem auro imbracteatum velut abundanti flamma candentis. 16 Secutaeque aetates alios transtulerunt. Quorum unus in Vaticano, alter in hortis Sallusti, duo in Augusti monumento erecti sunt.”^{34, 35}

“13 Men det brød Konstantinus sig lidet om;³⁶ han lod kæmpeværket bryde af dets fodstykke, idet han, og det med rette, ikke troede at træde ærbødigheden for guden for nær, når han tog dette vidunder bort fra det enkelte tempel for at opstille det som en helligdom i Rom, det vil sige hele verdens tempel. Imidlertid lod han det ligge en lang tid, indtil man havde truffet de nødvendige forholdsregler til at bringe det af sted. Da blev det gennem Nilens flodseng bragt til Alexandria, hvor der så blev bygget et skib, hvis mage i størrelse man før ikke havde set, og som måtte drives af sted af trehundrede rorskarle. 14 Men netop som alt således var forberedt, døde kejseren, og da kølnede iveren, indtil obeliskens endelig nu langt om længe blev indskibet og ført af sted over havet og Tiberens bølger, der ligesom ængstede sig for, at den skulle have vanskelighed ved at bringe denne gave, som den næsten ukendte Nil havde sendt den, i god behold over sine farlige hvirvler inden for de mure, som nu skulle beskytte den. Til sidst blev den afleveret i Alexanders landsby, der ligger 3000 skridt fra hovedstaden. Her blev den lagt på slæder og langsomt trukket gennem den ostiensiske port og over fiskedammen ind i den store rendebane. 15 Nu stod det da blot igen at stille den op, men dette var man bange for kun med nød og næppe, ja måske slet ikke lod sig gøre. Imidlertid rejste man høje, lodrette bjælker i sådan mængde, at man kunne tro, det var en skov af maskiner, man så; til disse blev fæstet lange, tykke tove, der lig sammenviklede tråde i en væv skjulte himlen som med et tæt slør; til disse bandt man fast den med skrifttegn bemalede klippeblok, trak den lidt efter lidt gennem det tomme luftrum op i vejret, hvor den længe svævede, indtil den blev sænket ned midt på rendebanen ved hjælp af vinder, sådanne som man bruger i møller, og som blev satte i bevægelse af mange tusinde menneskehænder. Oven på den blev sat en forgyldt kobberkugle, men da denne kort efter blev ramt af en lynstråle og derfor måtte tages ned igen, blev den erstattet med et billede, ligeledes af kobber og forgyldt, der forestillede en fakkel, som kastede mængder af stråler til alle sider. 16 I de følgende tider kom endnu flere obelisker, hvoraf den ene står i Vatikanet, den anden i Sallustius’ haver, de to andre på Augustus’ gravsted.”³⁷

34. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Ammian/17*.html

35. <https://archive.org/details/ammianusmarcelli01ammiuoft>

36. Se ovenfor Ammianus Marcellinus XVII, 4,12

37. 17.4, 6-17. Overs. Ullmann 1877.

Konstantius II

Som det var sædvane fik Konstantius II lavet en dedikation på den base, som obeliskens blev stillet på, der præstede såvel selve obeliskens som ham selv for at have bragt den til Rom. Indskriften var skrevet i 24 heksametervers, og de i denne forbindelse centrale linier lød:

"... at dominus mundi constantius omnia fretus - cedere virtuti terris incedere iussit -
haut partem exiguam montis pontoque tumentis - - credidit et placido uexerunt
aequora fluctu - litus ad hesperium tiberi mirante carinam ... nunc ueluti rufis auulsa
metallis - emicuit pulsataque polos haec gloria dudum"³⁸

"... men Konstantius, verdens herre, ... befalede dette ikke helt lille stykke af et bjerg at bevæge sig hen over jorden ... og mens Tiberen undrede sig over båden, bar bølgerne den blidt til Hesperia's kyst"³⁹

Vel ankommet til havnen ved Rom, frakoblede man triremen og trak katamaranen med obeliskens op ad Tiberen så langt som muligt, nemlig til *Alexanders landsby, der ligger 3000 skridt fra hovedstaden*.

Et moderne kort angiver afstanden til godt 4 km i luftlinje og 4,7 km langs de nuværende veje.

<http://www.arvaliastoria.it/dblog/scheda.asp?idscheda=55>

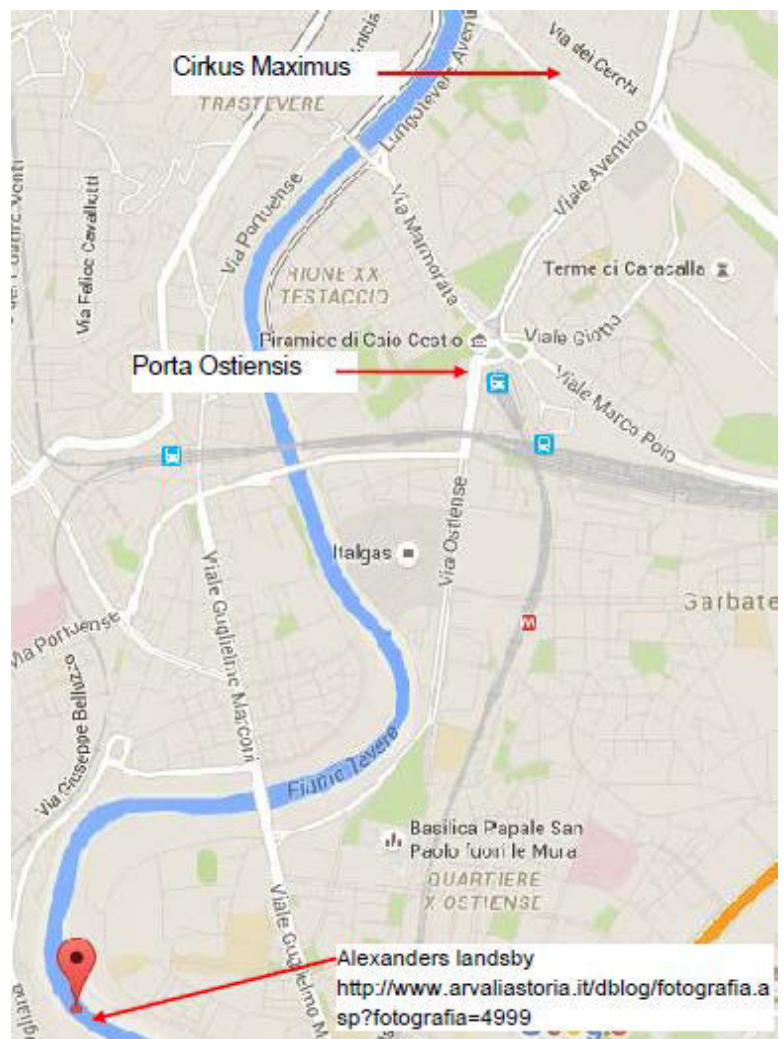
giver de geografiske koordinater til 41,8527° nordlig bredde, 12,461618° østlig længde.

De to angivelser passer med hinanden.

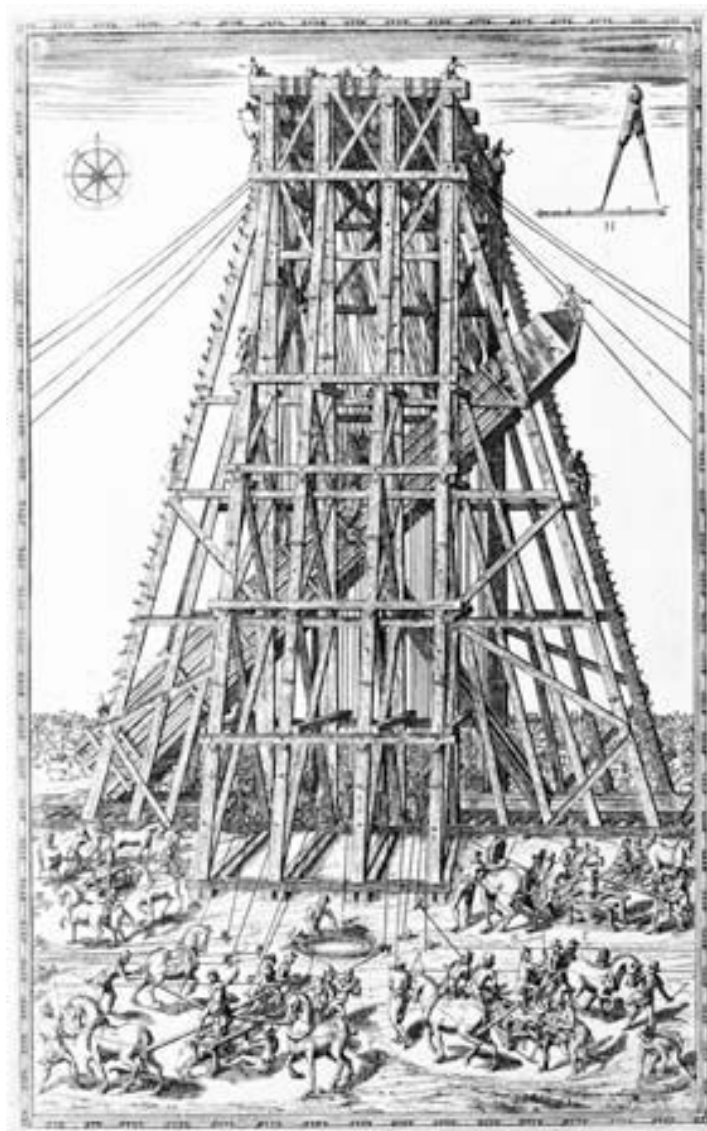
Herfra blev den trukket med slæde gennem Porta Ostiensis til Cirkus Maximus, hvor den fik plads ved siden af Augustus-obeliskens.

38. Lansford, 2009, p. 226.

39. Manniche, 2013, p. 219.

Ud fra Ammianus Marcellinus' beskrivelse er det muligt at give et billede af, at der ved rejsningen er blevet brugt taljer og en anselig mængde muskelkraft af mennesker og trækdyr, men nøjagtig hvordan det er foregået, véd vi ikke. Ca. 1200 år senere, da Domenico Fontana flytter obelisker rundt i Rom, anvender han en metode, som godt kunne minde om den, som Ammianus Marcellinus beskriver. Se Fontanas egen tegning.

Procopius af Caesarea

Vi véd fra den samtidige græske historieskriver Procopius af Caesarea, at Cirkus Maximus i 549 stadig fungerede som hestevæddeløbsbane, og at obeliskerne derfor stod endnu.

Procopius skriver for året 549 i *Bell. Goth. iii 37*⁴⁰:

” Τουτίλας οὐ πολλῶ πρότερον παρὰ τῶν Φράγγων τὸν ἄρχοντα πέμφας τὴν παῖδά οἱ γυναιῖκα ἐδεῖτο γαμετὴν δοῦναι. Ὁ δὲ τὴν αἴτησιν ἀπεσείσατο, Ἰταλίας αὐτὸν οὔτε εἶναι οὔτε ἔσεσθαι ποτε βασιλέα φάσκων, ὅς γε Ῥώμην ἔλων ἔχεσθαι μὲν αὐτῆς οὐδαμῆ ἴσχυσε, μοῖραν δὲ αὐτῆς καθελῶν τοῖς πολεμίοις μεθήκεν αὐθις. διὸ δὴ τὰ ἐπιτήδεια ἐν τῷ παρόντι ἐς αὐτὴν ἐσκομίζεσθαι διὰ σπουδῆς εἶχε καὶ ἀνοικοδομεῖσθαι ὅτι τάχιστα πάντα ἐκέλευεν, ὅσα καθελῶν τε καὶ πυρπολήσας αὐτὸς ἔτυχεν, ἠνίκα Ῥώμην τὸ πρότερον εἶλε. Τῶν τε Ῥωμαίων τοὺς ἐκ τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας οὔσπερ ἐπὶ Καμπανίας ἐφύλασσε μετεπέμπετο. ἐνταυθά τε ἀγῶνα τὸν ἵππικὸν θεασάμενος. τὴν στρατιὰν ἠτοίμαζε πᾶσαν, ὡς ἐπὶ Σικελίαν στρατεύσων.”

“Ikke længe inden havde Totila sendt bud til frankernes leder og anmodet ham om ægteskab med hans datter. Men den frankiske konge afviste hånligt anmodningen, idet han erklærede, at Totila hverken var eller nogensinde ville blive Italiens konge, da man jo kunne se, at efter at have erobret Rom, havde han fuldstændig været ude af stand til at holde den, men efter at have revet en del af den ned, havde ladet den igen falde i hænderne på hans fjende. Som følge af det skyndte han sig ved denne anledning at transportere fornødenheder ind i byen og gav ordre til at genopbygge så hurtigt som muligt alt det, som han selv havde revet ned og ødelagt ved brand, da han tidligere havde erobret Rom; så indkaldte han medlemmerne af det romerske senat og alle andre, som han havde under bevogtning i Campanien. Og efter at have overværet hestevæddeløb dér, gjorde han hele sin hær klar, da han havde i sinde at foretage et krigstogt mod Sicilien.”

(Oversættelse fra engelsk: Forfatterne)

Benedictus Canonicus (MUR 1)

Procopius' tekst er sidste gang, der berettes om hestevæddeløb på Cirkus Maximus, men erindringen om banens storhed og pragt lever videre. I 1140erne skriver Benedictus Canonicus en guide til Rom, som bliver den første redaktion (MUR 1) af den såkaldte mirabilia-litteratur, og som senere har fået titlen *Descriptio plenaria totius*

40. The Loeb Classical Library: *Procopius V*, transl. by H.B. Dewing. London 1928, p. 12f.

urbis. Skriftet er på én og samme tid en bybeskrivelse og en lovprisning til byen, og i sin gennemgang af de klassiske monumenter skriver han:⁴¹

“27. (De Circo Maximo).⁴²

Circus Prisci Tarquini fuit mire pulchritudinis, qui ita erat gradatus quod nemo Romanus offendebat alterum in visu ludi. In summitate erant arcus per circuitum vitro et fulvo auro laqueati. Superius erat domus Palatii in circuitu, ubi sedebant femine ad videndum ludum, XIII kalendas madii quando fiebat ludus. In medio erant due agulie: minor habebat octoginta septem pedes semis, maior CXX duos. In summitate triumphalis arcus qui est in capite, stabat quidam eques ereus et deauratus qui videbatur facere impetum, ac si miles vellet currere equum. In alio arcu qui est in fine stabat alius eques ereus et deauratus similiter. In altitudine Palatii erat sedes imperatoris et regine, unde videbant ludum.”⁴³

“26. Tarquinius Priscus’ cirkus.

Priscus Tarquinius’ cirkus var forunderligt smukt og var bygget på en sådan måde, at romerne ikke generede hinanden, når de var tilskuere til legene. Øverst oppe var der buer hele vejen rundt, indlagt med glas og skinnende guld. Højere oppe i yderkanten lå Paladshusene, hvor kvinderne havde sæde, når de overværede legene, når de fandt sted den fjortende dag før d. 1. maj. I midten var der to nåle: den lille var 87½ fod, den store 122 fod. På toppen af den triumfbue, som står ved starten, stod en forgyldt bronzehest, der så ud som om den ville gå til angreb, og som om den ville strække ud. På en anden bue, som står ved målet, stod på samme måde en anden forgyldt bronzehest. Øverst oppe på Paladset var kejserens og dronningens pladser, hvorfra de overværede forestillingen”⁴⁴

Men da Benedictus Canonicus skriver, har solo-obelisken ligget knækket på jorden i mange hundrede år og blevet mere og mere tildækket af jord og mudder.

41. Worm, 1994 p. 20ff.

42. I 1871 systematiserede C.L. Urlichs mirabilia-litteraturen, og han inddelte dem i seks redaktioner MUR 1-6. Nummereringen af de enkelte afsnit inden for hver redaktion er forskellig, Urlichs selv nummererer ”De Circo Maximo” med 29, The Latin Library med 27, og Erik Worm 26.

43. <http://www.thelatinlibrary.com/mirabilia.html>

44. Worm, 1994 p. 76.

4. Væltet efter 549

Efter 549 véd vi ikke, hvad der er sket med obeliskens, og hvornår det er sket, men vi kender resultatet. Den godt 32 m høje og ca. 470 tons tunge monolit er faldet og gået i tre stykker, og samtidig er basen med Konstantius II's indskrift knækket. Den har været udsat for flammer, og man kan se ødelæggelser ved overgangen mellem obeliskens og basen, hvilket peger på, at den bevidst er blevet væltet. Flere teorier har været i spil: Kunne det være fanatiske kristne, som ønskede at nedlægge dette hedenske symbol, eller var det Totila og hans hær, der som erobrere ville vise deres magt. Begge teorier kan være rigtige, men det vedbliver at være teorier, for vi véd ikke, hvad der er sket.⁴⁵

Einsiedeln Itinerary

I det 8. årh. er Cirkus Maximus stadig så synlig, at den bliver nævnt i den såkaldte *Einsiedeln Itinerary*, som bl.a. har en gennemgang af 10 udflugter rundt i byen. Den er meget kortfattet, ofte bare en opremsning, dog enkelte gange suppleret med en kort beskrivelse. I rute 10 står der:

“IN SINISTRA circus maximus
Mons auentinus, septizonium
et sic per porticum usque ad
item in eadem via extra ciuitatem
ad Sanctum Ianuarium
ubi systus martirizatus est
Sancta Eugenia
ad Sanctum Theodorus”⁴⁶

“Til venstre cirkus maximus
Aventinerhøjen, Septizonium
og således gennem en porticus lige ud
ligeledes ad den samme vej uden for byen
til Sankt Januarius
hvor Systus (=Sixtus) blev martyr
Sankta Eugenia
til Sankt Theodorus”

(Oversættelse: Chr. Gorm Tortzen)

45. Iversen, 1968 p. 59.

46. <http://www.e-codices.unifr.ch/en/sbe/0326/84v>

Som årene gik, blev den lavtliggende Cirkus Maximus dækket med et tykt lag mudder, hvilket skyldtes en kombination af jordskred fra Palatin og manglende vedligehold af antikke kloakker, som førhen havde haft drænet området. Den tidligere hestevædeløbsbane blev i middelalder og renæssance anvendt til køkkenhaver af kannikerne ved den nærliggende Santa Maria in Cosmedin, men kilderne fortæller, at erindringer om den store obelisk stadig eksisterede.

Anonymous Magliabechianus (MUR 6)

I 1410 udkommer det sjette og sidstregistrerede mirabilieværk *Anonymous Magliabechianus, Tractatus de rebus antiquis et situ urbis Romae* (MUR 6),⁴⁷ og her finder vi denne omtale:

“0.10.1. HAE SUNT AGULIAE QVAE ERANT IN URBE ET UBI ET QUOMODO ET PER QUAM CAUSAM ET QUORUM ORNAMENTA.

0.10.2. Duae magnae, una centum duodecim pedum, alia octoginta, steterunt in circo Prisci Tarquini mirifice positae, ubi nunc horti sunt caulium.

(...)

0.10.8. Alia, maxima omnium, remansit cooperta ruinis, et est in circo praedicto, et laboratores cum palangis saepius inveniunt eam.”⁴⁸

“0.10.1. DE OBELISKER, SOM VAR I BYEN, OG HVOR OG HVORDAN OG AF HVILKEN GRUND OG HVILKE ORNAMENTER.

0.10.2. To store, en på 1200 fod, den anden på 800, stod på Priscus Tarquinius' cirkus fantastisk placeret, hvor der nu er kålhaver.

(...)

0.10.8. En anden, den største af dem alle, lå fortsat begravet i ruinerne og ligger i det førømtalte cirkus, og arbejdere støder ofte på den med deres kæppe”

(Oversættelse: Bent Christensen)

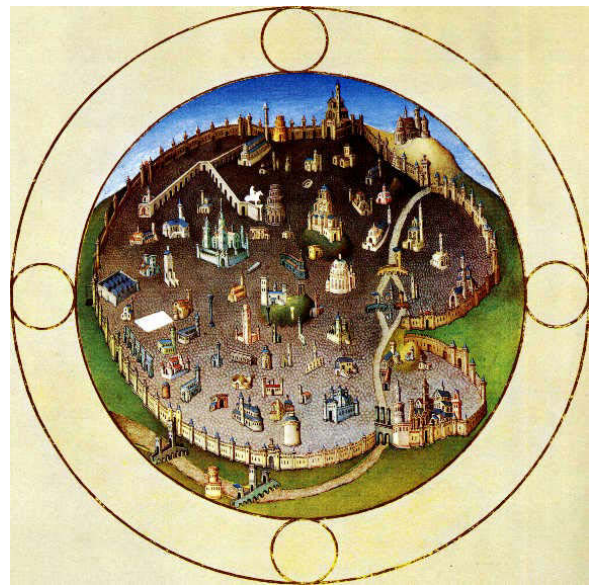
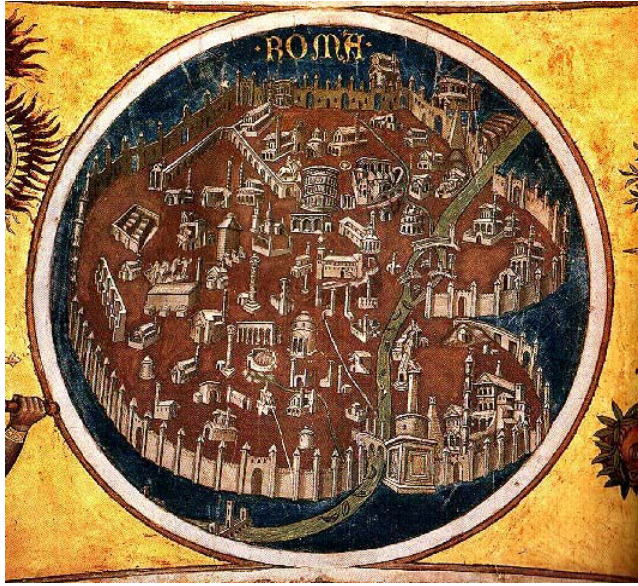
(Det er disse kålhaver, der kan ses på Étienne du Pérac's stik fra 1575, nedenfor side 43.⁴⁹)

47. Valentini, & Zucchetti 1953 p. 110ff.

48. <https://romamedievale.italianistik.unibas.ch/visualizza.php>

49. D'Onofrio, 1967, p. 170.

Taddeo di Bartolo og Brødrene Limbourg⁵⁰

I 1413 - 1414 malede Taddeo di Bartolo en fresco i Palazzo Pubblico i Siena, som var et kort over Rom med bymure, antikke ruiner og kirker.⁵¹

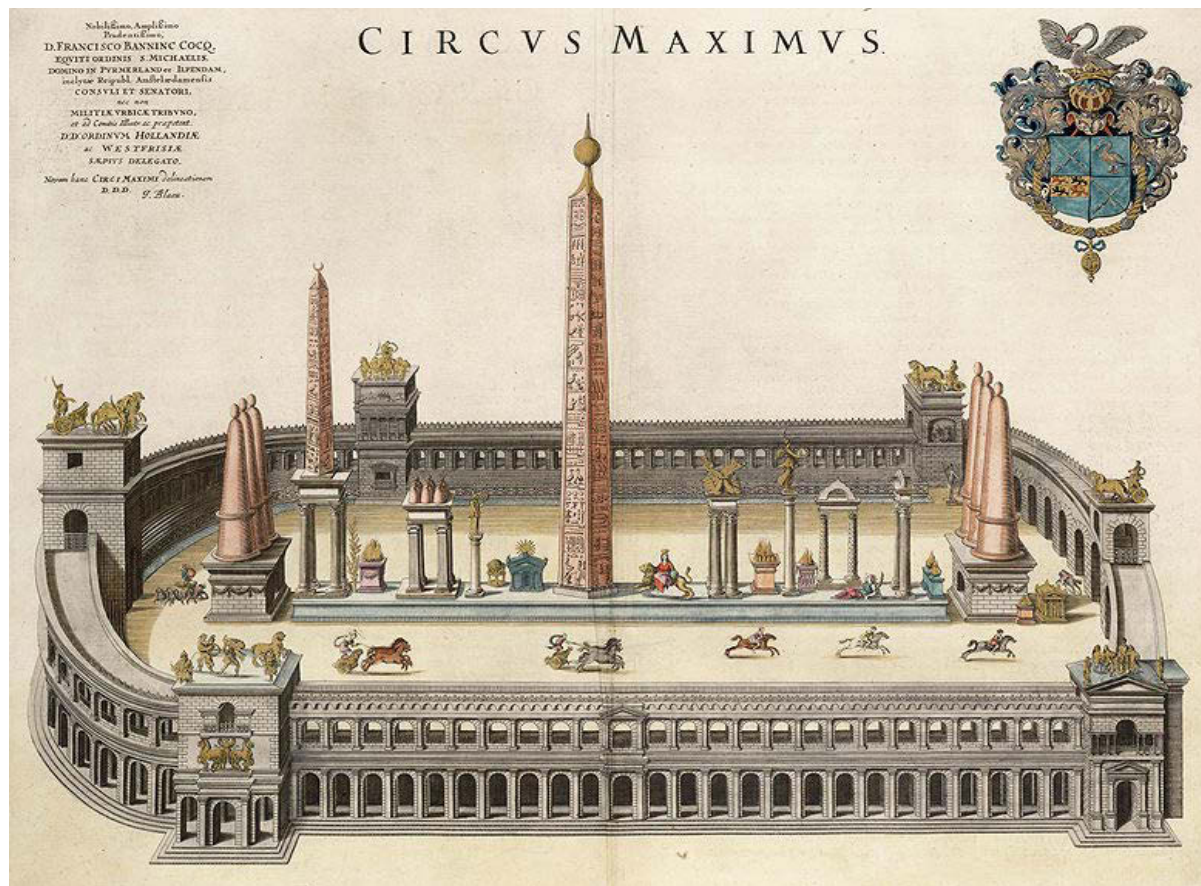
Et par år senere 1412 - 1416 illustrerede de tre brødre Paul, Jean og Herman Limbourg en bønnebog for greven af Berry *Les Très Riches Heures*. Bogen er af kalveskindspergament, og der er 66 store og 65 små miniaturer, og her iblandt kortet over Rom (folio 141v), som man mener, kunstnerne har tilføjet som noget af det sidste, da det ikke har nogen forbindelse med bogens tema og placeret lidt tilfældigt uden sammenhæng.

Lighederne mellem de to kort er slående, men der er også forskelle, og her springer obeliskerne i øjnene. Taddeo di Bartolo har den ikke med i modsætning til brødrene Limbourg, som har placeret den iøjnefaldende på trods af, at den på det malede tidspunkt havde været dækket af jord og mudder i flere hundrede år. (I øvrigt er det ikke til at vide, hvilken af de to obelisker på Cirkus Maximus, det er, men vi ønsker at tro, at det er solo-obeliskerne). Zoomer man godt ind, kan man se, at den væltede obelisk er gået i stykker, så også dette forhold har været kendt af kunstnerne.

50. <http://www.the-colosseum.net/history/maps.htm>

51. <http://www.christusrex.org/www2/berry/f141v.html> og https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=Category:Tr%C3%A8s_Riches_Heures_du_Duc_de_Berry_scan_2004&file-from=201%0A201+MS+65+F99.jpg#/media/File:286_MS_65_F141_V.jpg

Leon Battista Alberti

I 1649 udkom Atlas van Loon, hvor den hollandske kartograf Joan Blaeu havde udarbejdet bykort og historiske kort over Rom, Napoli og Sicilien. Mon ikke Joan Blaeu havde læst Alberti?⁵²

I midten af det 15. århundrede skrev arkitekten og arkitekturteoretikeren Leon Battista Alberti *De re aedificatoria* i 10 bøger, og i Bog VIII: *Qui publici prophani inscribitur* kap. 8 skriver han bl.a.:

“Ad circos area mediana erat, non expedita uti amphitheatro, neque uti in theatris occupata pulpitis, sed per lineam longitudinis, quasi duo curricula, hoc est, in duo media latitudine areæ diuideret, aptis locis mete excitabantur, quas certantes, seu quadrupedes, seu uiri circumirent. Mete autem erant primarie tris, earum mediana erat omnium dignissima, eratque quadragula, & procera, sensim graciliscens. Eaque re, quia ita graciliscat, obeliscum nucupabant.

(...)

52. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Circus_Maximus_\(Atlas_van_Loon\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Circus_Maximus_(Atlas_van_Loon).jpg)

Rome circum maximum comperio apud hystoricos longum tria fuisse stadia, latum unum, is hac etate dirutus est, & qualis fuerit ne minima quidem apparet coniectura. Sed alibi ex dimensionibus operum sic comperio. Assuesse ueteres aream circi medianam facere latam, nihil minus cubitos sexaginta, longam uero quoad latitudinem caperet septies. Latitudo in partes diuidebatur geminas coaequales, lineaque in longum perducebatur, in qua mete constituerentur sic. Nam eam ipsam longitudinem diuidebant in partes septem, unam dabant anstractui, quo ex dextro curriculi spacio in sinistrum curriculum certatores propter metam ultimam inuengerent. Deinceps uero alias metas per eadem lineam ita disponebant, ut per longitudinem circi aequis inter se spaciis distarent, & caperent totius longitudinis septimam quinques.”⁵³

“I modsætning til amfiteateret var det centrale område i et cirkus ikke tomt, men heller ikke optaget af en scene som på et teater; men vendestolperne var rejst på passende steder langs en linie, som deler bredden i to vognbaner (dvs. i to lige store dele): rundt om disse foretager konkurrencedeltagerne deres rundture, hvad enten det er mænd eller et to-spands-hold.

Der var tre hovedvendestolper. Den midterste var den vigtigste; den var firkantet, høj og en smule tilspidset, og derfor blev den kaldt en obelisk.

(...)

Jeg kan læse hos historikerne, at Cirkus Maximus i Rom var tre stadier langt og en bredt. I dag er det så forfaldent, at det ikke giver det mindste indtryk af dets oprindelige udseende. Men ved at måle andre tilsvarende bygningsværker, har jeg opdaget, at man i oldtiden plejede at give det centrale område en bredde på ikke mindre end 60 alen og en længde syv gange så lang. Bredden var delt i to lige store halvdele af den linie, som løb på langs, og på hvilken vendestolperne var sat. Selve længden var delt i syvendedele, af hvilken den ene var optaget af krumningen, dér hvor konkurrencedeltagerne rundede den sidste vendestolpe og vendte rundt fra den højre til den venstre del. De øvrige vendestolper, som var placeret med lige store afstande langs dens længde, udgjorde fem syvendedele af den samlede længde. (...)”⁵⁴

(Oversættelse fra engelsk: Forfatterne)

Ingen tvivl, Leon Battista Alberti har gjort sit hjemmearbejde, så det er ikke helt overraskende, at da han i 1471 fik gæster fra hjembyen Firenze og viste dem rundt blandt de antikke ruiner, hvor de også gik rundt på Cirkus Maximus, eller rettere på den mark, hvor Cirkus Maximus engang havde ligget, lokaliserede han rimelig præcist det sted, hvor han havde regnet ud, at Augustus-obelisken måtte ligge, og da jord- og mudderlaget ikke var så tykt lige dér, kan en af Albertis gæster nogle år senere skrive således:

53. https://archive.org/stream/gri_dereaedifica00albe#page/n269/mode/2up

54. Alberti (ed. Rykwert) 1988 p. 278ff.

“Nos autem vidimus duce Baptista Alberto in ea parte, ubi circus fuit, fragmenta prae-
grandia Numidici lapidis obruta quae adhuc videre facile est funditus foedentibus”⁵⁵

(Bernardus Orucellarius, Commentarius in Publ. Victorem de regionibus urbis)

”Og vi så, da Baptista Alberto førte os rundt, at der i det område, hvor cirkus har lig-
get, med stokke var opgravet særdeles store brudstykker af numidisk sten, som det
endnu er let at se for dem der graver dybt.”

(Oversættelse: Bent Christensen)

Men Bernardus Orucellarius’ oplevelser blev først trykt i 1770, og da Leon Battista
Alberti formodentlig ikke har fortalt det til andre, så gik han året efter i graven med sin
viden.

*Bartolomeo Marliano*⁵⁶

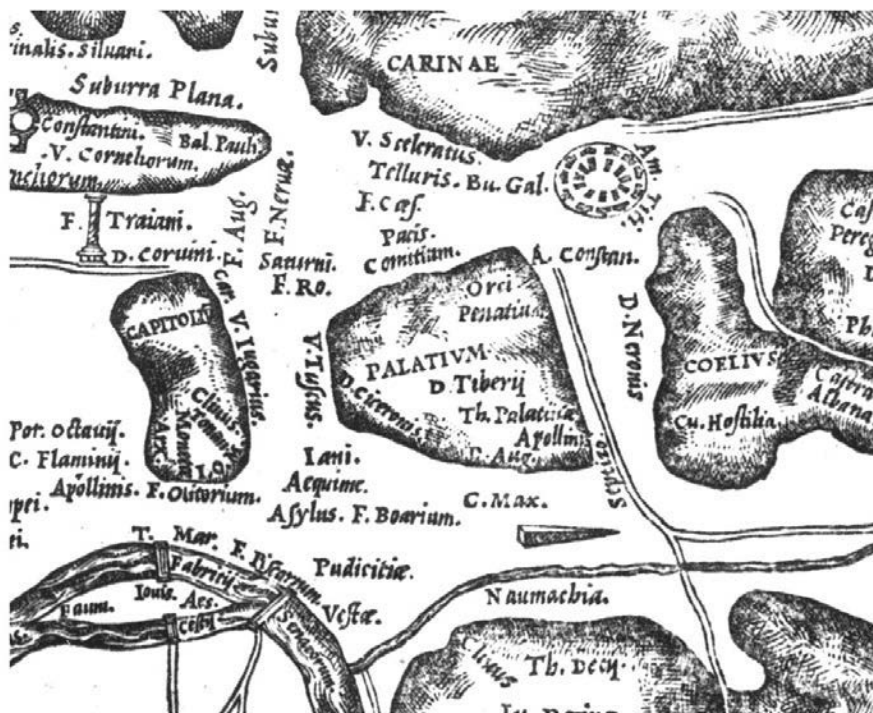

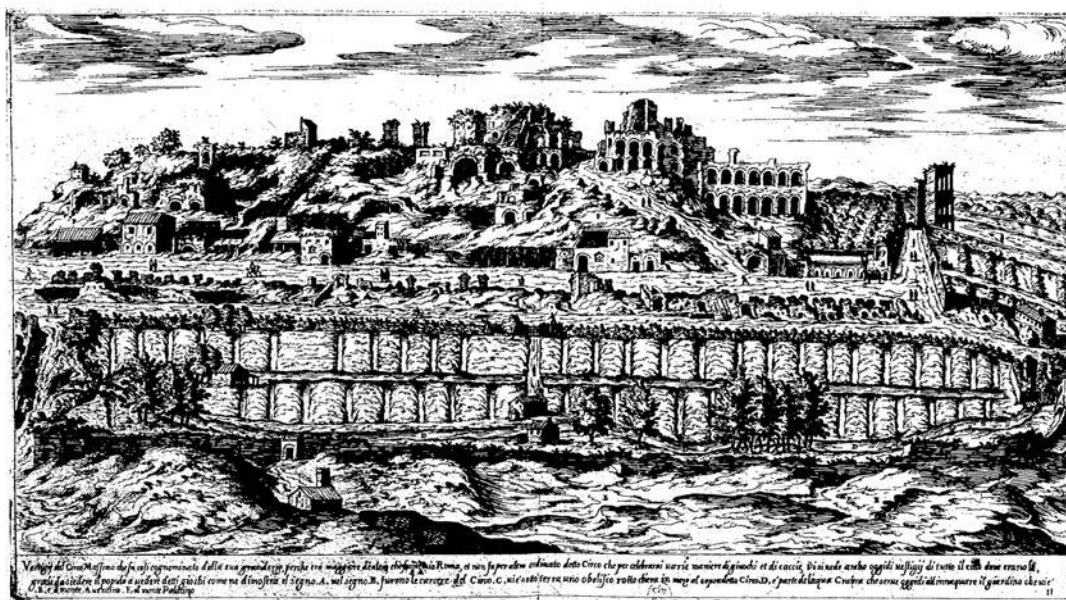
Abb. 25: Bartolomeo Marliano, *Urbis Romae topographia*, 1544, S. 12–13,
Detail: Palatin

55. Iversen, 1968 p. 69.

56. <https://archive.org/stream/romaetopographia00marl#page/n3/mode/2up> *Urbis Romae topographia*
p.12f.

Også i det følgende århundrede har vi kilder, der viser, at man stadig var klar over, at obelisker lå på Cirkus Maximus, og på dette tidspunkt er den endda dækket af 5-7 m mudder.

Bartolomeo Marliano skrev flere topografiske bøger om det antikke Rom, hvor *Urbis Romae topographia* fra 1544 er en af dem. De blev meget populære og udkom i flere udgaver, på såvel latin som på italiensk. I bogen var tegnet et kort over Rom, og ovenstående er en detalje fra dette kort. På Cirkus Maximus ses obelisker væltet, men hel.

Étienne du Pérac var en fransk gravør, som boede i Rom i midten af det 16. århundrede. I 1575 udgav han *I vestigi dell'antichità di Roma* med 40 stik med romerske antikke monumenter. De har alle en ledsagende tekst, og på stikket af Cirkus Maximus står:

“Vestigi del Circo Massimo che su così cognominato d’alla sua grandezza, perché era maggiore dia, che fussero in Roma, et non fu per altro ordinato detto Circo che per celebrarsi uarie maniere di giuochi et di caccie, di si uede anche oggidi vestigy di tutto il circo dove erano gradi da siedere il popolo a vedre detti goichi come ne dimostra il segno A nel segno B furono carcere del Circo, C, uie sotto terra uno obelisco rotto circa in mezzo al sopradetto Circo D, é parte del’acqua Crabra she serue oggidi al innaquarre il giardino che ui é, E, é il monte Auentino, F il monte Palatino.”

“Ruinerne på Cirkus Maximus, som hedder sådan på grund af dets storhed, fordi det var større end noget andet i Rom, og dette omtalte cirkus blev bestemt til udelukkende at fejre forskellige slags lege og jagt; således som man også i dag ser i ruinerne af hele cirkus, hvor siddepladserne var til folket, så de kunne se de omtalte lege, ligesom det er

57. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1145473/f15.item.zoom>

vist ved symbolet A, ved symbolet B var Cirkus' bure, ved C her under jorden i midten af ovennævnte cirkus en ødelagt obelisk. D er en del af vandet Crabra,⁵⁸ som i dag bruges til at vande haven, som er her, E er Aventinerhøjen, F er Palatinerhøjen.”

(Oversættelse: Marianne Bom Hansen)

Michele Mercati

Michele Mercati (1541 – 1593) var botaniker, geolog, fysiker og overinspektør i Vatikanets Botaniske Have. Kort efter, at Domenico Fontana på Sixtus V's bud havde flyttet en obelisk fra Neros cirkus til Peterspladsen, overtalte Michele Mercati Sixtus V til at betale for at lede efter obelirken på Cirkus Maximus: Han beskriver selv samtalen med Sixtus V i *Degli obelischi di Roma* fra 1589:

”Erano ancora gli artefici occupati in levar via la machina con la quale fú drizzato l’obelisco di San Pietro, quando la Santità di Nostro Signore (Sixtus V) un giorno dopó l’audienza venne in Belvedere nei giardini Vaticani, per allegerire l’animo da i grandi et gravij negotij; nel qual luogo si trovava il Cavalier Domenico Fontana architetto ... Dopó alcuni ragionamenti fú fatta mentione da Sua Beatitudine dell’obelisco drizzato (a S. Pietro) et di quello da drizzarsi á Santa Maria Maggiore. Di poi compiacendosi Nostro Signore d’intendere de gli altri obelischi che si ritrovavano in Roma, tra gli altri furono nominati da me i due del Cerchio Massimo”.

(...)

“Non dispiacquero queste ragioni á Nostro Signore, il quale diede ordine, che si ricercassero, proponendo premio a chi gli ritrovasse. Fú adunque fatto per tale effetto un ferro lungo et aguzzo da una parte, et dall’altra parte rivolto nell’estremitá per fagli un’occhio, á guisa d’un ago, et con questo ficcandolo in terra, andavano tastando per lo Cerchio gli obelischi, che al passare del ferro si sarebbero contraposti. Et cosí fu prima ritrovato l’obelisco di Constantio nel giusto mezzo del Cerchio á dí quindici di febraro MDLXXXVII il quale stava sottoterra ventiquattro piedi. Et scoperto che fú si vedeva rotto in tre pezzi...”

https://archive.org/details/bub_gb_XZF3iBaX1OgC

“Håndværkerne var stadig i gang med at fjerne den anordning, med hvilken Peterskirken obelisk var blevet rejst, da Hans Hellighed Sixtus V en dag efter audiensen begav sig til Belvedere i Vatikanets haver for at lette sindet oven på de betydelige og alvorlige forhandlinger. På det sted befandt arkitekten ridder Domenico Fontana sig. ... Efter nogen snak kom Hans Hellighed ind på den obelisk, der var rejst

58. Aqua Cabra var en romersk aquaedukt.

ved San Pietro og den, der skulle rejses ved Santa Maria Maggiore. Derefter behagede det Hans Hellighed at høre om de andre obelisker, der befandt sig i Rom, af hvilke jeg omtalte de to i Cirkus Maximus.”

(...)

“Disse tanker mishagede ikke Hans Hellighed, som gav ordre til, at de blev eftersøgt, idet der udlovedes en dusør til den, som genfandt dem. Der blev derfor til det formål tilvirket en lang jernstang, der var spids i den ene ende og i den anden ende bøjet som et øje som på en fiskekrog, og med denne, idet man stak den ned i jorden, følte man sig frem efter obeliskerne i Cirkus, da de gav modstand ved mødet med jernet.

På den måde fandtes først Konstantins obelisk, som befandt sig 24 fod under overfladen, lige midt i Cirkus den 15. februar 1587. Og da den blev fundet, så man, at den var gået i tre stykker.”

(Oversættelse: Allan Lyhne)

Og sådan skete det, at solo-obelisken endnu engang skulle flyttes, indtil nu for sidste gang.

6. Rejst på Piazza di San Giovanni in Laterano d. 10. august 1588

*Den kirkehistoriske baggrund*⁵⁹

Da Sixtus V bestilte Domenico Fontana til at flytte og opstille Tuthmosis III's obelisk på Piazza di San Giovanni in Laterano, var det et led i den nytænkning af byens plan, udseende og anvendelse, som Sixtus V, men også hans umiddelbare forgængere udviste. Som reaktion på de protestantiske reformationer havde Kirken indkaldt til et koncil i Trident i 1545, men først i 1563 afsluttedes det med en lang række dekretter, som på én og samme tid skulle bane vejen for den udadrettede modreformation mod protestanter og vantro og den indadrettede, vækkelsesprægede katolske reformation. Rom skulle atter tage føringen i det katolske Europa, og det skulle bl.a. være byen selv, der skulle medvirke.

Det var en omfattende omstillingsproces fra renæssancens verdsliggørelse til den katolske reformationens fromhed og askese, men Kirken fik hjælp fra de mange “græsrod-sbevægelser”, som i det 16. århundrede var dukket op som reaktion på verdsliggørelsen.

59. Dette afsnit bygger på Gamrath, 1986.

Her skal blot nævnes Filip Neri, som satte pilgrimsvandringerne til stationskirkerne i system og ændrede dem fra at være individuelle til at være kollektive.

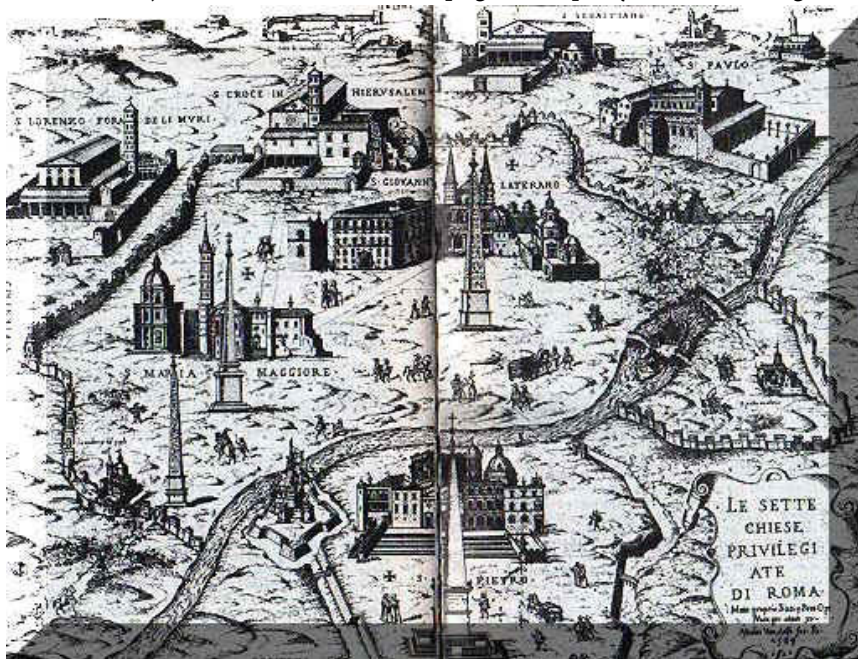
Der var med andre ord noget, som Kirken kunne bygge videre på, og den fik travlt. I 1568 tog pave Pius V de tidligere paveprocessioner op og gav dem nyt indhold, og man bekendtgjorde mange ekstraordinære jubilæumsdage med fuldkommen aflad, hvis man deltog i processioner, andagter, relikviefremvisninger, bønner, salmesang m.m. Syvkirkevandringen til de fire store basilikaer, Peterskirken, San Paolo fuori le Mura, Laterankirken og Santa Maria Maggiore, og de tre mindre relikviekirker, San Lorenzo fuori le Mura, San Sebastiano og Santa Croce in Gerusalemme blev sat i system, og hvor man tidligere i et almindeligt kirkeår havde vandret ruten to gange om året, blev der nu arrangeret mange vandringer.

I 1570erne anlagdes Via delle sette Chiese mellem San Paolo fuori le Mura og San Sebastiano, i 1575 kom Via Merulana mellem S. Maria Maggiore og Laterankirken til, Via Felice blev gjort længere og bredere, helt præcis 3 km lang og 10 m bred, og Sixtus V fik ryddet bydelen rundt om det store Laterankompleks, så det kunne genopbygges. Det eneste, der blev bevaret, var den konstantinske basilika, det oldkristne baptisterium, Sancta Sanctorum-kapellet og Scala Santa.

Som et point de vue i Via Merulanas midterakse og i skæringspunktet mellem Via Merulana og Via San Giovanni ønskede Sixtus V, at den største af alle obelisker i Rom, solo-obelisken fra Cirkus Maximus skulle stå. (Oprindeligt havde han besluttet, at den skulle stå foran Santa Croce in Gerusalemme, men ombestemte sig). En teori er, at Sixtus V ønskede at skabe en stor liturgisk "ringvej" af brede processionsgader til at forbinde de syv kirker, og for enden af disse gader skulle stå en obelisk eller en søjle som en slags landkendingsmærke. Når pilgrimmene i stort antal gik i procession mod en kirke, skulle de få en oplevelse af, at individet forsvandt til fordel for fællesskabet. Det handlede om en åndelig mobilisering og et ønske fra reformpaverne om en tilbagevenden til oldkirketiden, som opfattedes som den ideelle tid.

Et stik fra jubelåret 1575, som viser pilgrimme på Syvkirkevandringen.

Og her et stik fra 1589, efter Sixtus V og Domenico Fontana havde flyttet fire obelisker.

Lateranobelisken

Domenico Fontana er blevet kaldt Sixtus V's flyttemand, og helt forkert er det ikke. Det lykkedes Fontana i løbet af få år at flytte og opsætte fire obelisker: på Peterspladsen, på Lateranpladsen, ved Santa Maria Maggiore og på Piazza del Popolo.

Fontana har selv beskrevet og tegnet flytningerne, og da det samtidig var begivenheder, der optog den romerske befolkning, har vi flere kilder, der følger det tæt. Allerede d. 17. september 1586 besluttede paven, at de to obelisker skulle graves frem af mudderet, men først d. 15. februar 1587 blev solo-obelisken fundet i tre stykker ca. syv meter under mulde. Opgravningen blev vanskeliggjort af, at arbejderne ikke kunne bruge kapstanne og løftestænger pga. den mudrede jord, og at vandet blev ved med at fosse ind på udgravningsstedet fra de nærliggende kloakker. Der måtte 300 mand i døgndrift til at pumpe, og efter en uges tid var den gravet fri, men først i slutningen af juli var begge obelisker fjernet, hullerne i kålmarkerne var udbedrede, og kannikerne fra Santa Maria in Cosmedin kunne få udbetalt 300 scudi i erstatning for tabt udbytte fra kålhaverne.⁶⁰

Obeliskens tre stykker blev lagt på vejen mellem Cirkus Maximus og Palatinerhøjen, og nu kunne den ca. 4 km lange tur til Lateranpladsen begynde. Der var kun en vej, og den gik via en trappe op til Caeliushøjen og gennem områder med ruiner, huse, skarpe sving og snævre hjørner. Endelig lykkedes det, d. 31. oktober ankom den til pladsen, og forberedelserne til rejsningen kunne begynde.

Fontana genbrugte naturligvis de metoder, som han med stor succes havde anvendt ved flytningen af obelisken på Peterspladsen.⁶¹

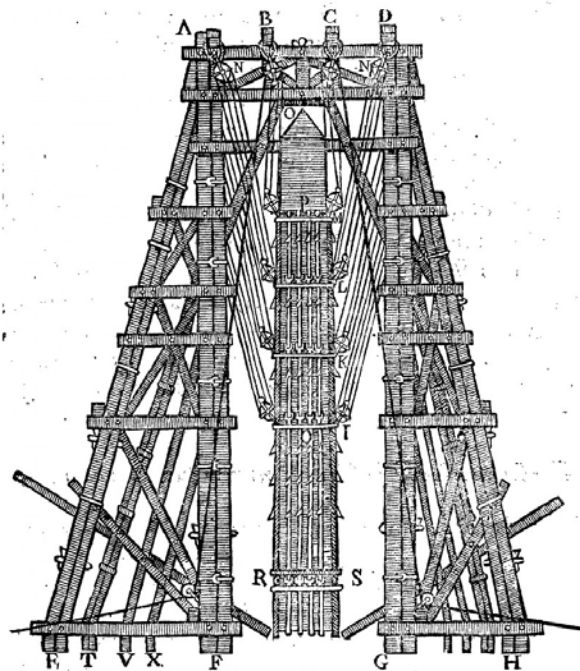
60. Iversen, 1968, p. 60ff.

61. https://en.wikipedia.org/wiki/Domenico_Fontana

Tegningen viser flytningen af obeliskens på Peterspladsen med mange mennesker som både hjælpere og tilskuere. Også trækdyr blev brugt. På denne tegning ligger obeliskens ned og skal rejses til lodret for at blive sat på soklen. Obeliskens er beklædt med et træskelet, der fungerer som fæste for de mange tov, som var nødvendige for at rejse den, og det ses tydeligt på den næste tegning. Her ses også, hvordan tovene via taljer og trisser stikker ud forneden af stilladset, således at et vandret træk giver et lodret løft.⁶²

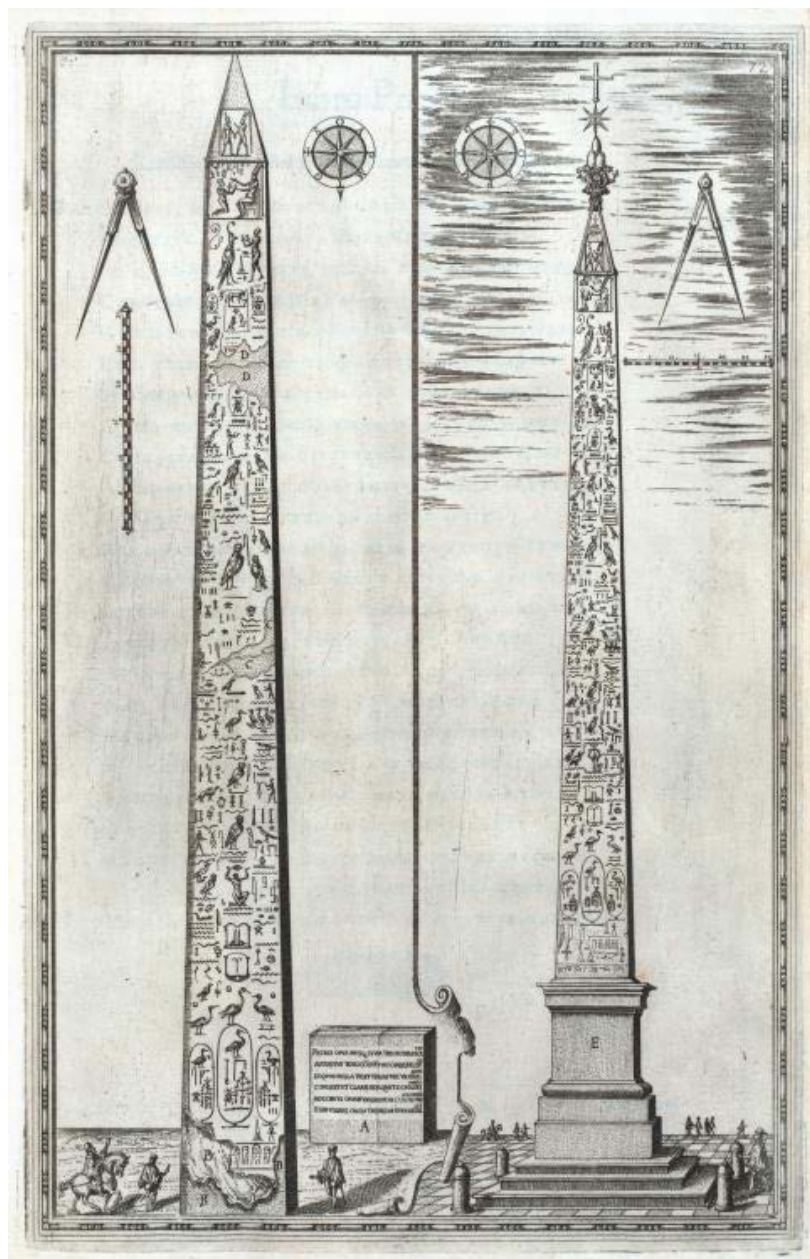
62. <http://kids.britannica.com/comptons/art-186186/Domenico-Fontanas-most-famous-undertaking-was-the-removal-of-the>

D. 6. juli 1588 blev det nederste stykke af obeliskens placeret på basen, d. 20. juli kom det andet stykke på, og d. 1. august var hele obeliskens samlet. Nu manglede kun korset på toppen, og d. 21. september var de sidste stilladser fjernet, og solo-obeliskens var nu blevet til Lateranobeliskens.⁶³

63. Fontana, Domenico: *Della transportatione dell'obelisco vaticano et delle fabriche di nostro signore Papa Sisto V.* Roma 1590.

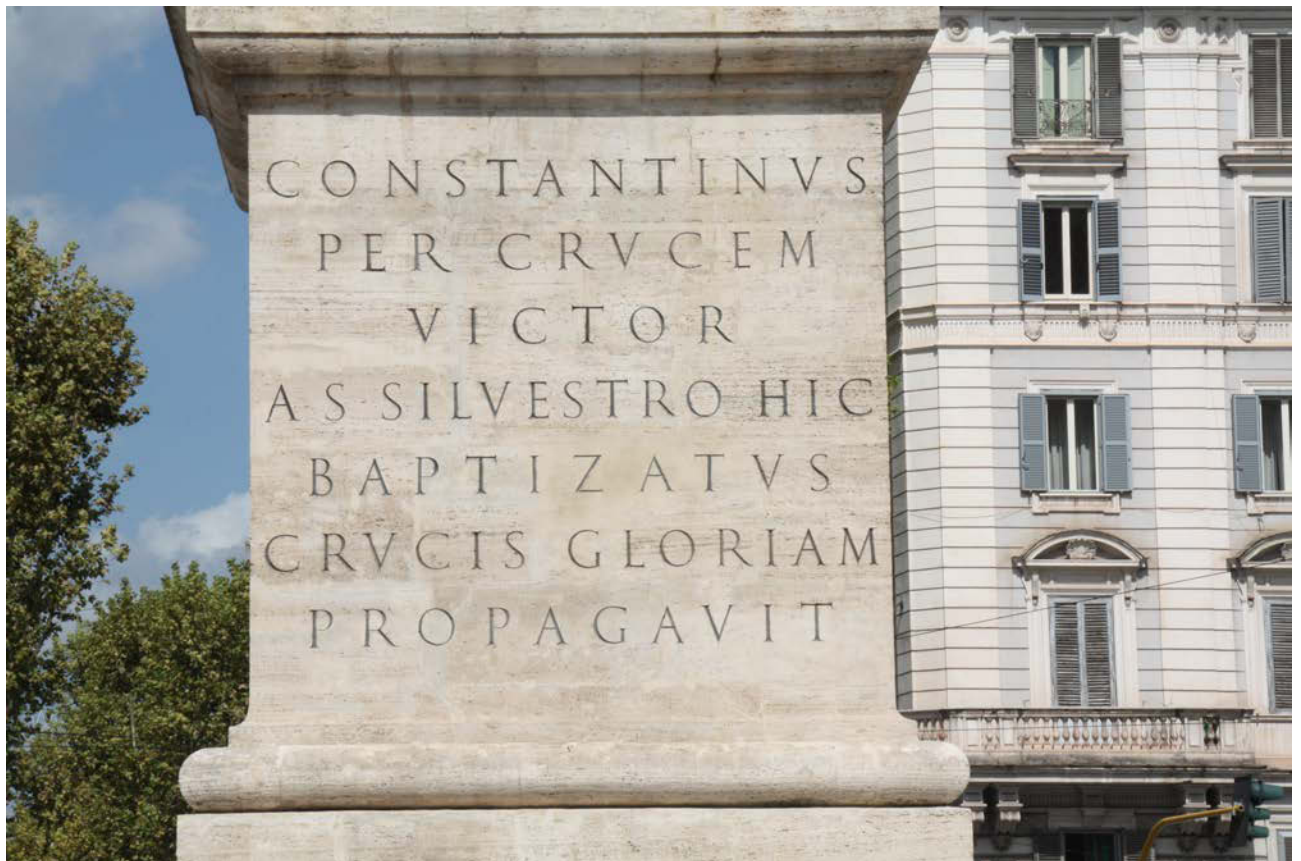
http://arachne.uni-koeln.de/Tei-Viewer/cgi-bin/teiviewer.php?scan=BOOK-713745-0159_643306

Domenico Fontanas egen tegning

Sixtus V's indskrift

Ligesom Tuthmosis III/IV og Konstantius II satte Sixtus V også sit fingeraftryk på obeliskens fod. Han fik lavet indskrifter på alle fire sider af det nye fodstykke, som Fontana havde sat obeliskens på. Indskrifterne har hver deres afsender: på sydsiden taler Konstantin den Store, mod vest er det en anonym fortæller, mod øst Konstantius II og mod nord Sixtus V selv. I denne sammenhæng nøjes vi med indskriften på sydsiden:

“CONSTANTINUS
PER CRUCEM
VICTOR
A S SILVESTRO
BAPTIZATUS
CRVCIS GLORIAM
PROPAGAVIT⁶⁴

Konstantin,
sejrrherre
gennem korset,
døbt her af
S Silvester,
udbredte
korsets ry

Kun få uden for kurien og den lærde verden har i 1588 tvivlet på denne påstand, som ikke desto mindre var usand. Den var blevet fremført så mange gange, at der ikke blev sat spørgsmålstegn ved den.

64. Lansford, 2009, p. 224ff.

Sixtus V valgte altså her i 1588 at gentage, hvad legender tilbage fra slutningen af det 5. århundrede fortalte, og som senere i slutningen af det 8. århundrede blev knæsat i det konstantinske gavebrev, nemlig at den spedalske Konstantin blev døbt og hermed helbredt af pave Silvester i 314 i Rom, hvorefter Konstantin som tak havde udstedt et gavebrev. Kirken havde fastholdt denne påstand siden, og det på trods af at det var afsløret som dokumentfalsk af den italienske humanist Lorenzo Valla i 1440, som med tekstkritisk analyse havde påpeget, at gavebrevet ikke var skrevet i det 4. århundrede, men senere.⁶⁵

Frescomaleriet er en del af en "tegniserie", som findes i Oratorio di San Silvestro i Rom

Historien lyder sådan i det konstantinske gavebrev *Constitutum Constantini*:

“...Ad haec beatissimus isdem Silvester pater noster, urbis Romae episcopus, indixit nobis poenitentiae tempus intro palatium nostrum Lateranense in uno cubiculo in cilio, ut omnia, quae a nobis impie [peracta atque] iniuste disposita fuerant, vigiliis,

65. Valla, Lorenzo: *De falso credita et ementita Constantini donatione* <http://history.hanover.edu/texts/vallapart1.html>

ieiuniis atque lacrimis et orationibus apud dominum deum nostrum Iesum Christum salvatorem impetraremus. Deinde per manus impositionem clericorum usque ad ipsum praesulem veni, ibique abrenuntians Satanae pompis et operibus eius vel universis idolis manufactis, credere me in deum patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium et invisibilium, et in Iesum Christum, filium eius unicum, dominum nostrum, qui natus est de spiritu sancto et Maria Virgine, spontanea voluntate coram omni populo professus sum; benedictoque fonte illic me trina mersione unda salutis purificavit⁶⁶

“... Derpå befalede den mest velsignede Silvester, vor fader, bisp i byen Rom, at jeg skulle tilbringe en tid i bod i Lateranpaladset, i kapellet iført en hårklædning, så at jeg kunne få tilgivelse fra vor Herre Gud Jesus Kristus vor frelser gennem nattevågen, faste og tårer og bønner for alle de ting, som ugudeligt var blevet gjort og uretfærdigt var blevet bestemt af mig. Efter håndspåleggelse af præsterne kom jeg dernæst til bispen selv, og der bekendte jeg: jeg forsagede al Satans pragt og alt hans værk, og alle gudebilleder, lavet af menneskehånd, og jeg troede på Gud fader den almægtige, himlens og jordens skaber, og på alle synlige og usynlige ting, og på Jesus Kristus, vor Herres eneste søn, som blev født af den Helligånd og af Jomfru Maria. Og da fonten var blevet velsignet, rensede frelsens bølge mig der gennem en tredobbelt neddykning”⁶⁷

Men vi véd fra Konstantins panegyriker Euseb fra Caesarea og fra kirkefaderen Hieronymus, at Konstantins dåb foregik således i 337, her ved Hieronymus:

“Hieronymus Chron. Ad annum 2353 279. Olympias AD 337

31

a- Constantinus extremo vitae suae tempore ab Eusebio Nicomedensi episcopo baptizatus in Arianum dogma declinat, a quo usque in praesens tempus ecclesiarum rapinae et totius orbis est secuta discordia.

b- Constantinus, cum bellum pararet in Persas, in Acyrone villa publica iuxta Nicomediam moritur anno aetatis lxvi, post quem tres liberi eius ex Caesaribus Augusti appellantur.”⁶⁸

“Konstantin, som på sit livs yderste blev døbt af Eusebius, biskop i Nikomedeia, hældede til det arianske dogme. Herefter fulgte en strid om kirkernes plyndringer og om hele verden, som varer ved lige til den dag i dag.

66. <http://www.thelatinlibrary.com/donation.html>

67. Bach, 1966 p. 68ff.

68. http://www.tertullian.org/fathers/jerome_chronicle_06_latin_part2.htm

Mens Konstantin var i gang med at forberede en krig mod perserne, døde han i sit 66. år i Achyrion, en landsby i omegnen af Nikomedeia. Efter ham fik hans tre sønner, der var Cæsarer, titel af Augusti.”

(Oversættelse: Bent Christensen)

Årsagerne til dokumentfalskneriet er givet flere, men i denne forbindelse vil vi påpege Konstantins påståede donation til pavemagten:

“... contradimus palatium imperii nostri Lateranense, quod omnibus in toto orbe terrarum praefertur atque praeccellet palatiis, deinde diademam videlicet coronam capitis nostri simulque frygium nec non et superhumeralis, videlicet lorum, qui imperiale circumdare assolet collum, verum etiam et clamidem purpuream atque tunicam coccineam et omnia imperialia indumenta seu et dignitatem imperialium praesidentium equitum,..”

(...)

“Unde congruum perspeximus nostrum imperium et regni potestatem in orientalibus transferri regionibus, et in Bizantiae provinciae optimo loco nomini nostro civitatem edificari, et nostrum illic constitui imperium, quoniam ubi principatus sacerdotum et Christianae religionis caput ab imperatore celesti constitutum est, iustum non est, ut illic imperator terrenus habeat potestatem.”⁶⁹

“..vi indrømmer og gennem dette nærværende overdrager dig vort kejserlige Lateranpalads, som foretrækkes og som er fornemmere end alle andre paladser i hele verden; endvidere et diadem, dvs. en krone, og på samme tid tiaraen, og også skulderbindet, dvs. den krave, der sædvanligvis ligger om vor kejserlige hals, og også purpurkappen og den karmoisinrøde tunika, og hele den kejserlige dragt... ”

(...)

“Derfor mente vi, at det ville være passende, at vort rige og vore kongedømmers magt skulle overføres og forandres til østens egne; og at i provinsen Byzantion på et såre passende sted skulle en by bygges i vort navn; og vort rige skulle grundes der. Thi der hvor præsternes overherredømme og den kristne religions overhoved er etableret af en himmelsk regent, er det ikke retfærdigt, at en jordisk regent skal have myndighed.”⁷⁰

69. <http://www.thelatinlibrary.com/donation.html>

70. Bach, 1966 p. 68ff.

Det kunne vist ikke formuleres klarere; pavemagten havde af kejseren selv fået overdraget ikke alene kejserens eget Lateranpalads, men også alle hans beføjelser som verdslig fyrste over Rom og provinserne i hele Italien og det meste af Vesten (samt overherredømmet over patriarkaterne i østkirken), og for at understrege sin ærlige hensigt med gaven, flyttede Konstantin fra Rom til Konstantinopel.

Diplomatikkens gennembrud i det 17. århundrede har påvist, at dokumentet er skrevet i anden halvdel af det 8. århundrede, hvilket stemmer overens med temaet i den mosaik, som pave Leo III omkring år 800 lod besmykke Triclinium i Lateranpaladset med. Efter mange års forfald blev den i midten af det 18. århundrede taget ned, restaureret (genopbygget) og sat op på siden af Scala Santa med Sancta Sanctorum, lige over for San Giovanni in Laterano. Det er de to sidemosaikker, som understøtter det konstantinske gavebrev; det venstre, hvis tekst ikke er bevaret, viser Kristus, som med højre hånd giver nøgler til en knælende pave (Silvester?) og med venstre hånd en fane til en hersker (Konstantin?). Det højre fremstiller Sankt Peter siddende på en trone, mens han med højre hånd rækker palliet til pave Leo og med venstre hånd en fane til Karl den Store.⁷¹

71. Bach, 1966 p. 71.

Parallellen mellem de to motiver er åbenlys, og hvis vi tolker dem i forlængelse af gavebrevet, så er det især den guddommelige overrækkelse af palliet som beviset på den pavelige domsmagt samt koblingen mellem pave Silvester og Konstantin, der er værd at lægge mærke til.

Den historie var der ikke kommet meget ud af, hvis Kirken havde holdt sig til den sande version om Konstantins dåb, og i 1588, i en periode hvor Kirken er i gang med at mobilisere alle kræfter for at genvinde prestige, autoritet og magt efter renæssance og reformation, da bliver legenden om Konstantin og Silvester atter brugbar, og den får sin fremtrædende plads på obeliskens base.

Afslutning

Rejsen er foreløbig slut. Aswan, Karnak, Alexandria, Cirkus Maximus og endelig Piazza San Giovanni di Laterano. 3500 år og stadig genstand for beundring. Roms obelisker er medvirkende til byens storhed, og vi ville savne dem, hvis de en dag ikke var der, men heldigvis har byen også meget andet at byde på. Lad os give det sidste ord til Angelo Grillo, præst fra Mantua, som i 1590 skrev hjem:

“Jeg er i Rom og kan næppe tro det, så mange nye indtryk er der... .
Bygninger, gader, fontæner, vandedninger, obelisker og så mange andre vidunderlige
ting ...; alt sammen Sixtus V's værk – et nyt Rom er steget op af asken”.^{72, 73}

Litteratur

- Alberti, Leon Battista: *De re aedificatoria* Bog VI, kap. 6, 99-100, oversat til *On the Art of Building in Ten Books* af Joseph Rykwert m. fl. 1988
- Ammianus Marcellinus: *Femogtyve år af ROMS HISTORIE i det fjerde årh. e. Kr.* Bog XVII 4, 6-17. Oversat af V. Ullmann. København 1877-81
- Bach, Elin: *Fra senantik til renæssance*. Gyldendal 1966
- Codex Topographicus II: *Einsiedeln Itineary* 326, fol 84 b.4
- D'Onofrio, Cesare: *Gli Obelischi di Roma*. Roma 1967
- Engelbach, R.: *The Problem of the Obelisks*. London 1923
- Engelbach, R.: *The Aswan Obelisk*. Le Caire 1922
- Fontana, Domenico: *Del modo tenuto nel trasportare l'Obelisco Vaticano*. Roma 1589
- Gamrath, Helge: *Roma Sancta Renovata I og II*. Danmarks Lærerhøjskole 1986
- Iversen, Erik: *Obelisks in Exile I. The Obelisks of Rome*. Copenhagen 1968
- Gaius Plinius Secundus: *Græsk-romersk kunsthistorie. Marmorskulptur og arkitektur. Stenarternes natur*. 36. bog af *Naturalis Historia*, §§64 - §§74. Oversat af Jacob Isager. Odense Universitet 1979
- Iversen, Erik: *Obelisks in Exile I: The Obelisks of Rome*. København 1968
- Lansford, Tyler: *The Latin Inscriptions of Rome: A Walking Guide*. Baltimore 2009
- Lunciani, R.: *Storia degli Scavi di Roma IV*. Roma 1913
- Manniche, Lise: *Obelisker i Rom*. Aarhus Universitetsforlag 2013
- Nykjær, Mogens: *I pavernes Rom*. 2004
- Nykjær, Mogens: *Pavernes Rom - byen og magtens scenografi i By & Kultur*. Forlaget Orbis 2014

72. Gamrath, 1986, p. 76.

73. D'Onofrio, 1967, p. 169.

- Procopius af Caesarea: *Krigene: Bog VII: Den gotiske Krig XXXVII, 1-4*. The Loeb Classical Library 1928
- Roulet, Anna: *The Egyptian and Egyptianizing Monuments of Imperial Rome*. Leiden 1972
- Sølver, Carl V.: *Obelisk-skibe*. Søfartens Bibliotek 1943
- Ulrichs, C.L.: *Codex Urbis Romae Topographicus* (MUR 6). 1871
- Valentini, Roberto & Giuseppe Zucchetti: *Codice Topografico della Città di Roma IV: Anonymous Magliabechianus 17*. Roma 1953
- Valla, Lorenzo: *De falso credita et ementita Constantini donatione*
- Vinson, Steve: *Transportation*, i UCLA Encyclopedia of Egyptology August 2013
- Walser, Gerold: *Die Einsiedler Inschriftensammlung und der Pilgerführer durch Rom (Codex Eidsidlensis 326)* i *HISTORIA* 53. Stuttgart 1987
- Wirsching, Armin: *Obelisker, transportieren und aufrichten in Ägypten und in Rom*. 2007
- Worm, Erik: *Magister Gregorius' beretning om Roms underværker*. Tidsskriftet SFINX 1988
- Worm, Erik: *Benedictus Canonicus: En fuldstændig beskrivelse af Rom. 1140*. Museum Tusulanums Forlag 1994

Tak for hjælp til oversættelser fra diverse sprog

Bent Christensen

Marianne Bom Hansen

Marianne Steen Larsen

Allan Lyhne

Chr. Gorm Tortzen